Också ett ord öfver tidens religiösa fråga

Förord till den elektroniska utgåvan

Under arbete...

OCKSÅ ETT ORD

öfver

TIDENS RELIGIÖSA FRÅGA.

af

ERIK GUSTAF GEIJER.

STOCKHOLM,
tryckt hos l. j. hjerta,
1847.

Författarens förord till tyska upplagan.

Dessa blad, till större delen i Tyskland skrifna och föranledda af tyska förhållanden, utgifvas derföre på tyska språket. Ursprungligt icke bestämda för offentligheten, hafva de likväl lösryckt sig från mig. Också må deras stämma, lik så mången annan, bortklinga i tidens oro.

*

INLEDNING.

Efter ett och tjugu år återser jag Tyskland. Huru finner jag det icke förändradt! Jag såg det i hvila, åtminstone i skenbar hvila, under restaurations-epokens ständigt stigande inflytelse. Jag återfinner det i rörelse, i allsidig rörelse. Det är en ny industriel, en ny intellektuel, en ny religiös rörelse.

Icke som skulle förut något absolut stillastående hafva funnits. Det finnes i den historiska verlden intet sådant. Allt stillestånd blir der ett återsteg. Man har erfarit det. Det var och är just restaurations-epokens *status quo*, -- beståendet på det, som *icke* mer består, utan redan befinner sig i fortskridande rörelse. Det är en sådan rörelse, som här nu tydligen framträdt. Resultatet är: *det finnes en offentlig mening i Tyskland*, trots de band, som ännu hämma pressens frihet.

Egentligen är detta resultat ett *politiskt*. Det är stämman af ett *folk*, som åter känner sig som ett helt. Tidens religiösa fråga -- öfver hvilken äfven jag vågar säga ett ord -- har så många *politiska* beröringspunkter, att den tillika är en *politisk* fråga af den allra största vigt.Problemet af den nya *Staten* har Frankrike försökt att lösa: det har gjort det till en del och i mer än ett afseende ofullständigt. Det inre af frågan tillika med *Kyrkans* förhållande till Staten har blifvit den oupplösta knuten. Napoleon försökte slutligen att sönderhugga den med svärdet, men fåfängt; ty detta gebiet ligger utom våldets råmärken. Misstager jag mig ej, så är *Tyskland* kalladt att lösa detta problem; och då historien visar att alla revolutioner utan religiös hållning ej efter sig lemna några varaktiga frukter, så torde väl den sociala omhvälfning, som för våra ögon föregår, än en gång, liksom förr, komma att afgöras i hjertat af Europa.

Den *religiösa* frågan är tillika en *politisk* och en *kyrklig* fråga. Vi måste betrakta den i begge dessa fórhållanden, innan vi kunna tränga till sakens kärna.

Vår tid har länge nog varit en frågornas tid. Hon begynner blifva en tid, som svarar. Af hvad hon till en del redan besvarat, derom önskade jag här anföra något, såsom jag det fattat. Utan att på minsta sätt vara en profet, kan man tala om det tillkommande, som *redan* är inne, och så vida det redan är inne. Visserligen -- för många, som tillstoppa ögon och öron, är äfven detta så godt som icke till, ehuru deras förbittring visar, att de rätt väl känna det. De bestå derpå, att det icke *borde* vara till. I sin *utveckling* fortskrider detta tillkommande oupphörligt. Vårt föremål är blott hvad af detta tillkommande redan inträngt i det närvarande, ja, sjelf redan är en närvaro.

*

TIDENS POLITISKA FRÅGA.

Denna har framkallat den franska revolutionen. Revolutionen, sedan den till det inre hade upplöst sig uti republiken, i det yttre uti kejsardömet, har, efter restaurationens olyckliga bemedlingsförsök, först med det närvarande franska *borgerliga konungadömet* kommit till någon stadga.

Verlden ser här ett helt nytt politiskt väsende, icke jemförligt med något föregående, ej heller med Englands, ehuru denna jemförelse ännu alltid upprepas. I gången af begge ländernas revolutioner finnas jemförelsepunkter nog. Resultatet är så olika som tiderna. I Frankrike har det *tredje ståndets* konungadöme, sedan det stött ifrån sig allt det oförenliga hos det gamla restaurerade konungadömet, framträdt såsom revolutionens först mognade frukt. Här hafva tredje ståndets fordringar, som voro revolutionens program, tillika vunnit sin specifika betydelse. Ty vida allmännare anspråk -- man komme ihåg *menniskans rättigheter* -- hade från början förbundit sig med tredje ståndets fordringar. De gåfvo revolutionen hennes första entusiastiska karakter. Sedan hafva de trädt i bakgrunden. *Utslocknade* äro de ej; såsom en stor delaf den nya till politisk makt uppvuxna borgareklassen kanske fórmenar. Dessa -- jag vill kalla dem framtidens makter -- ligga tvärtom till grund fór stora och öfverraskande företeelser i vår tid. Det nya i det nya borgaredömet är, att det har undanträngt de gamla ståndsbegreppen, som alldeles icke mera höra till vår tid. Detta nya tredje stånd, som upplöser de gamla stånden och ofvan och nedan allt mera förstärker sin inflytelse, är den så kallade *Medelklassen.* Man ser den först bilda sig såsom ett resultat af de gamla ståndens fortgående upplösning, ursprungligen omfattande alla dem, som ej tillhörde något af de herrskande stånden, men likväl genom fórmögenhet och uppfostran ägde grundade anspråk att ej undertryckas genom dessas uteslutande rättigheter. Man ser den i denna negativa betydelse genomtränga den gamla staten, i den deraf fórorsakade skakning slutligen växa till en positiv betydenhet, och komma ibesittning af denïpolitiska makten. Det är slutet på medeltids-staten, den sista upplösningen af dess redan i århundraden sig sjelf förtärande öfverlefvor.

Medeltidsstaten var helt och hållet en stat af ständer och korporationer, eller har åtminstone på afstånd utseende

af en sådan. Ty enhet i sig sjelf har denna stat aldrig haft; så att de, som vilja återställa honom, arbeta på en dubbelt omöjlig restauration, nemligen af något, som ej blott icke mer kan vara till, utan ock *aldrig* existerat.

Enheten i denna stat var alltid blott en tkeoretisk och symbolisk. I verkligheten har han, såsom ett helt, aldrig funnits. Det politiska resultat, som Medeltiden öfverlemnat åt den nyare tiden, var öfverallt ett aggregat af särskilda, ehuru slutligen under en yttre statsenhet betvungna, elementer. Ty till hvarannan voro dess beståndsdelar fiendtliga, och hvar och en af dem hade sträfvat efter sjelfständigt välde. Så adeln, så presterskapet, så borgerskapet i städernas uppblomstrande frihet, hvars rörelse ej mindre var ene autonomisk. Detta autonomiska lif -- och dermed sin egentliga lifsprincip -- mistade alla ständer genom furstarnes växande territorial-höghet.

Den enda enhet, hvaraf den gamla ståndsförfattningen var mäktig, var en aristokratisk och med detsamma partikulier för hvarje stånd, således en *andelig*, en *prestelig*, en *borgerlig*, och derföre en öfver hufvud inom sig stridig aristokrati. Ur dessa aristokratiers strid hafva ståndsprivilegierna framgått. Hvar och en, som känner deras historia, vet att dessa från början merändels hade blifvit konungamakten aftvungna, och tillika voro föremål för särskilda fördrag emellan kungen och ståndet, hvarvid privilegiernas öfverensstämmelse med statens bästa och det allmännas rätt ingalunda togs i betraktande. Det var ett förhållande af makt till makt, hvilket förändrade sig efter maktens olika utdelning.

Emedlertid hänvisade redan detta behof af ett *kungligt privilegium* på en känsla af beroende hos Ständerna, likasom ock utdelandet af privilegium var en *majestätsrätt.* Denna majestätsrätt råkade väl ofta med sig sjelf i motsägelse, då den försäkrade åt ett stånd rättigheter, som för ett annat voro alltför skadliga; hvilket man derföre, då fara var för handen, sökte att afhjelpa genom motprivilegier. Men i allt detta visade sig dock en aning, en fordran af en högre statsenhet. Denna är det, som framträdt hos konungarna. Det är med dess rått, som dehafva grundat sin makt. Hvarje framsteg af deras makt har varit ett försvagande af ståndsmakten; tills ändtligen före den stora omhvälfningen, som i våra dagar kastat statssammanhanget inåt, ständernas förra makt redan hade blifvit en antiqvitet.

Undantag finnas; men mer skenbara än verkliga, ehuru sinsemellan olika. Betraktom blott Tyskland -- England -- Sverige!

I Tyskland, hvarest illusionen af den gamla kejsarmakten hindrat utbildningen af en egen konungamakt, och spänningen mellan påfve och kejsare blef hufvudorsaken till tyska rikets politiska söndersplittring, banade sig furstemakten väg på ett annat sätt, under ständernas egen mantel. Man har här fått se de suveräna ständerna, men representerade af riksfurstar, som, sedan de tillskansat sig ständernas förra makt, slutligen nyttjat denna ställning att göra sig sjelfva oafhängiga af rikets öfverhufvud.

I England har den verldsliga och andliga aristokratien gent emot norrmanna-kungarna tidigt lärt att känna sina gemensamma intressen. För att vara så mycket säkrare på dessa ofvanifrån, sökte de ock för dem en stödjepunkt nedifrån. Man kan säga: det Engelska *Öfverhuset* har sjelf tillbyggt sitt demokratiska underlagi *Underhuset,* hvilket, så länge det förblef under aristokratiens herravälde, gjorde detta hus emellan kronan och folket så starkt att det, med tillhjelp af några konstitutionella fiktioner, i sjelfva verket regerade. Huru detta förhållande i den sista tiden ändrat sig är bekant.

I Sverige har ej författningens ursprungligt demokratiska underlag först blifvit tillintctgjordt, för att sedan af aristokratien tillbyggas. Det är och blef den grund,hvarur författningen uppväxte. De svenska ständerna hafva alla sitt ursprung i den gamla, ännu i svenska bondeståndet outplånade, *odalfriheten.* Äfven medeltidsaristokratien har i Sverige aldrig fullkomligt kunnat undertrycka folkelementet. Detta framkallade tvärtom ett fosterländskt parti emot den af aristokratiska intressen understödda unionen af de tre nordiska rikena. Ur banden af denna union, hvaraf folken då blott lärde känna den vedervärdiga sidan, bröt sig slutligen Sverige löst med en nyburen fosterlandskänsla; och på det då åter stiftade förbundet af svensk folkmakt och svensk konungamakt har den svenska staten sig grundat. Eröfringsperioden upphöjde först adelns makt; men derpå blef denna, då inre missförhållanden hotade rikets bestånd och friheten, åter slagen till marken. Den af Carl den elfte, med ofrälse

ståndens och den yngre adelns tillhjelp, införda suveräniteten blef af Carl den tolftes krigiska öfvermod så missbrukadt, att med hans fall både konungamakten och Sveriges öfvermakt i norden störtade tillsammans. Men att de svenska riksstånden ur dessa ruiner, under en namnkonung, sjelfve regerande, kunde framträda, derföre hade den gamla och den nya aristokrati, hvilkas seger detta var, den tradition att tacka, att *svenska folket* i dessa ständer var fullständigt representeradt, genom närvaron af bondeståndet, ehuru detta var beröfvadt allt politiskt inflytande. Då den gamla aristokratien icke kunde återställas, gick den verkliga makten på riksdagarna till den adeliga demokratien på Riddarhuset, tillika hufvudsätet för denna tidens partier. Partierna måste slutligen vika för en återställd konungamakt; och först, sedan äfven denna förlorat sig sjelf i envåldets förblindelse, inträdde den genom konungamakt, stånds-makt, medelklassens och folkets stigande inflytelse tempererade författning. som sedan 1809 är Sveriges. Af svenska representationen har den delen, som närmast från folket utgår, i den sista tiden ögonskenligen vunnit en allt större betydelse. Den skall fortfara på samma bana, för att slutligen till sig draga och med sig förena representationens öfriga delar.

Konungarne hafva utfört ett stort arbete i Europas historiaJemför den första af mina tre föreläsningar.. Detta arbete låter sig så karakteriseras, att, likasom Medeltidens ståndsbildning hade brutit både friheten och slafveriet i den gamla hedniska familjen, så har i nyare historien all ståndsmakt blifvit underkufvad af konungamakten. Det är såsom statsenhetens representanter som konungarne hafva utfört detta arbete. De begynte nödvändigt med en protest emot det förmenta gudomliga privilegium, hvarigenom kyrkan, sjelf det första ståndet, i motsats mot; det verldsliga samhället, ville beherrska detta. Det är statens sjelfständighetsförklaring, som vi här höra. Denim förklaring har först blifvit afgifven kungarna. Det är för detta ändamål, som i Medeltidens sista period så många nya maktens medel stodo dem till buds. De nya soldatskarorna, den nya lärdomen, det nya civil-ståndet, det i kyrkan först uppdyrkade, sedan i städerna ytterligare utbildade, förvaltnings- och skatteväsendet: allt detta kom dem till mötes. Allt detta erbjöd sig till deras tjenst. I lagskipningen ställde de sig mellan och öfver de särskilda korporationerna. De allt större krigen gjorde dem till herrar öfver skatterna. Efter reformationskrigen var deras makt ej mindre i den katolska, än i den prote-stantiska verlden fullt befästad. Att konungarne representerade statens suveränitet, förde dem till öfvermakt, ja till envälde. Här var en högre princip än stånds- och korporationsprincipen. Det är konungarne, som halva *brutit* den sistnämde. -- Huru skulle de hädanefter kunna stödja sig på densamma? -- Sedan trehundrade år hafva de oupphörligt undergräl't och ändtligen tillintetgjort Ståndernas gamla autonomi. Den omhvälfning, som våra dagar bevittnat, är egentligen deras eget verk.

De kände ej igen det; så mycket mindre, som de ej ställt sig sjelfva i midten af staten, dit de höra, utan på kanten a'll densamma, nemligen på den sidan, hvarest de af dem adopterade och privilegierade högre ständen sig befunno, hvilka sedan skulle beropa sig på egna företrädesrättigheter, såsom vore de thronens. Men derutinnan är konungamakten mest hög och mest oemotståndlig, att hon beskyddar allas rätt. Hon har måst böta derföre att blott hafva brutit stånds- och korporationsmakten så vida, som den befans obeqväm för thronen, men att deremot hafva lemnat fältet öppet för privilegiers missbruk till folkets undertryckelse. Deraf skedde, att statsenheten, hvars egentliga uttryck likheten inför lagen alltid är, slog om fór att tända sig hos folket med fordran af allmän rätt emot thronen och till trots af thronen. Detta omslag var revolutionen. Den blef i Frankrike en kamp emellan stridigheterna af folkväldet och env'äldet eller åtminstone af detta sistnämdas följder; tills envåldet ur en ny krigisk gestalt ur folkv'äldet åter föddes, dödade sin moder och strödde sina barns ben öfver Europas slagfált.

Napoleon fóll. Restaurationen med sin bemedling emellan det gamla och det nya inträdde. Den har i merän ett afseende blifvit anklagad för inkonseqvens. Vänner af det gamla, vänner af det nya hafva instämt uti denna anklagelse, ehuruväl utur särskilta synpunkter. Formelt hafva begge, efter mitt förmenande, haft rätt i denna anklagelse. l sjelfva verket hafva de begge varit konseqventa, då de slutligen ej bragt annat i dagen, än oförenligheten af sina åsigter. Skenbart modifierad efter Englands abstrakt uppfattade föredöme, tågade den gamla monarkien i Frankrike åter in. I Chartan erkände hon Tz'en-état såsom delaktig i den politiska makten, men tillika underordnad de på helt andra principer grundade högre ständerna, adel och presterskap; hvilket stridde rakt emot det tredje ståndets nya betydelse. Härmed sammanhängde, att denna monarki i sig sjelf sammanbundit bägge de högre ståndens egentliga principer. Hon tog nämligen för sig sjelf i anspråk en legitimetet i form af en

oantastbar, med gudomlig sanction, insatt arfsföljd af högsta makten.

Dermed blef proklamerad liksom en egendomsrätt af några familjer att beherrska folken: i sig sjelf ej mindre orimlig, än i sina följder löjlig. Ty denna legitimetet räknade åren af sitt välde, liksom hade en händelse sådan som revolutionen, liksom hade en hjelte sådan som Napoleon aldrig varit till. Tillika visade sig snart, att denna monarki handlade emot alla läror af sin egen historia, då hon ville åter till heders upphjelpa de högre ståndens autonomi. Hon ställde dermed dörren vidöppen för hårdnackade, ohjelpligt förblindade fördomar, öfverlemnade sig åt emigrationens alla retade och hatfulla passioner, tillät sig af dem hänföras, vågade slutligen en statskupp, och sönderslogs under Julirevolutionens trenne dagar.Det är ur denna revolution, som det nya borgaredömets makt utvecklat sig och, ej utan strid med det åter i rörelse satta folket, slutligen kommit till stadga. Dermed har det ock skiljt sig från folket, med hvilket det från början hade gemensam sak. Det tog med sig ur restaurationstiden en census såsom politiskt skiljemärke, ehuru kejsardömet hade förkastat detta; -- och ehuruväl denna census efter julirevolntionen nedsattes, slog den likväl nu en gång fast såsom gräns emellan de politiskt berättigade och de politiskt oberättigade. Och detta har först dem emellan framkallat en opposition, ej anad den tid, de gemensamt stridde emot de privilegierade. Den nya medelklassens egenhet består just deri, att den uppåt synes obestämd, så att hon allt mer förmår i sig upptaga de högre klassernas intressen, hvilka småningom äfven rätta sig efter tidens förändrade fordringar, under det denna gräns nedåt bestämmer sig allt skarpare, och blir uteslutande emot massan af folket. Denna gräns har blifvit *förmögenheten och ett visst belopp af förmögenheten såsom vilkor för all slags utöfning af politiska rättigheter.* Hvad vi i sjelfva verket hafve upplefvat, är ett förmögenhetens inskränktare välde, än verlden någonsin hittills sett; och detta välde är tillika den rörliga egendomens öfvervälde öfver den fasta. Det är första gången som egendomen ställer sig främst i samhället, nemligen såsom blott privategendom; ty fordom berodde den på allmännare personliga förhållanden. Så hos adeln: hvilken på sin tid derföre har njutit företrädesrätten af ett genom lagarne gynnadt sammanhållande af en större förmögenhet, att han förde samhällets vapen. Så hos kyrkan: hvars egendom, såsom ett det andliga ståndet anförtrodt fideikom-miss, på samma gång var helgad åt gudstjensten och de fattiga. Den rena privategendomens makt bar med det tredje ståndet inträdt i verlden och har derigenom vunnit sina nya rättigheter, att den genom vetenskapens framsteg blifvit genomträngd af intelligensens kraft, och dermed på en gång blifvit ett resultat af bildning och ett medel Itill bildning.

Det är den nya medelklassen, i hvilken detta förmögenhetens och intelligensens förbund kommit till full verklighet. l de med tidens fordringar mest framskridna stater har denna klass också redan till största delen kom mit i besittning af sina rättigheter, och hon söker alltmer försäkra sig dem för en framtid.

Öfverallt, hvarest dess inllytelse befästat sig, har medelklassen upphört att verka för det politiska *rörelsepartiet.* I Grundad på förmögenhetens nya makt, gör hon en viss grad af förmögenhet till ett oeftergifligt vilkor för hvarje direkt eller indirekt utöfning af politiska rättigheter. Der denna gräns en gång blifvit gifven, bevakar hon den med så mycket mer misstroende, ju mer förmögenhetens nya rörlighet gjort all besittning osäker. I denna mening har majoriteten af representanterne i alla konstitutionella stater blifvit afgjordt konservatif. Den har i detta hän seende blifvit allt mer betänklig i fråga om ytterligare politiska förändringar: hon har tillika blifvit tålsammare emot det äldre samhällets försvarade makter. Men i grunden skilja sig de nya förhållanden, hvilka medelklassen har infört, redan så vidt från det accommodationssystem i de konstitutionella theorierna, som restaurationen hade adopterat, att det synes mer än tvifvelaktigt, att det emellan dennya och den gamla konservatismen slutna förbundet på längden skulle kunna hålla sigDessa ord ur de redan anförda föreläsningarna uttalades redan våren 1844. Söndringen emellan den nya och den gamla konservatismen har sedan i England med Peels sista ministèr redan kommit till utbrott. *Det* är ett *affall,* som det torde löna mödan att eftertänka..

Julirevolutionen i Frankrike t. ex. har brutit stafven öfver Pärskammarens ärftliglzet. Att Pärskammaren sjelf dermed fått sin dom, synes man likväl icke vilja erkänna. Dock förhåller det sig utan allt tvifvel så, och svårigheten, ja omöjligheten att på en annan grund konstruera en *Pärskammare*, som blefve mer än en illusion, är ögonskenlig. *Två* eller *flera* kammare skulle, med privilegie-systemets fall, i sjelfva verket blott blifva ett slags

arbetssätt, som kunde förliknas med *Utskottens* verksambet i en enda kammare. Föreställe man sig derföre icke, att det förmedlande moment emellan monarki och demokrati, hvilket man, efter Englands urbild, sökte i en Pärskammare, skulle derföre ur staten hafva försvunnit; tvärtom, det har i densamma inträdt på vida kraftigare och allmännare sätt, behöfver ej väggar och kammare att urskiljas, utan bär sin betydelse för en dag. Detta förmedlande moment är medelklassen sjelf, i sin nya *konservativa* betydelse och] makt. Blicke man omkring sig i de representativa staterna! --- öfverallt, hvarest det re presentativa systemet endera ägt gammal eller förvärfvat ny fasthet, concentrerar sig representationens politiska lif iden andra kammaren -- såsom i England i *Underhuset;* -- och öfverallt har majoriteten af denna repre-sentation blifvit konservativ. Det är öfverhufvud icke mera fråga om två partier, ministèr och opposition, i och genom hvilka den fordna aristokratien tällade om de högsta platser i förvaltningen. Det gifves ett *tredje,* icke blott parti, utan en verklig statsmakt, som har ställt sig i centrum emellan den högra sidans ultraism och den venstras radikalism, har blifvit ett uttryck af medelklassens konservativa majoritet, och bildar nu den medelpunkt, på hvilken hvarje regering vid fridens och ordningens upprätthållelse med tillförsigt kan stödja sig. Och denna medelklassens konservativa majoritet väster med hvarje dag. Derigenom har ock förhållandet af hvar och en minister*förvaltning* till krona och representation väsendtligen förändrat sig. En ministèr var blott så länge en verklig mellanmakt, som den gamla aristokratien var en sådan. Hon är ej mer detta; och derigenom sjunker ock hvarje ministeriel mellanmakt allt mer till skuggspelet af en blott aristokratisk fiction. Der emot träder kungamakten sjelf i ett omedelbarare förhållande till representationen, och isynnerhet till de stora medelklassens öfvervägande intressen, genom hvilka en regering nu känner sig stark. Också kan man icke neka, att denna ställning -- om den ock harb sina faror -- likväl i sjelfva verket är vida mera *konungslig,* än en blott af högsta maktens glans omgifven thron, hvars innehafvare måste lemna maktens verkliga utöfning åt andra händer.

Betraktar man denna nya samhällsbyggnad, så visar allt, att den ännu har mycket ogjordt, och derföre kan göra räkning på en framtid. Märkbar är den öfverallt, till och med der, hvarest den ännu ej njuter rätt och stämma. Öfverallt, hvarest ännu en representation felar,är det hon hufvudsakligen, som fordrar en sådan. Öfverallt, hvarest en sådan redan förefinnes, har kon vetat att inom densamma förvärfva ett försäkradt inflytande, och söker med sig assimilera det hela. I Frankrike herrskar hon sedan Julirevolutionen. I England är hon sedan reformbillen en erkänd makt. Hennes vigt är det, som i Europa bibehåller freden. Ty alla hennes intressen äro fredliga. Hon känner i kriget sin fiende; och i alla på krig grundade stater har hon ock minst kunnat förskaffa sig ingång.

Likväl befinner hon sig i ett svårt läge. l kriget fruktar hon sin yttre, i freden uppföder hon sin inre fiende. Ty kapitalets allt mer befästade suveränitet öfver arbetaren kastar denneallt djupare in i hopen af de förfärligt tillväxande proletärerna. Om denna knut uti europeiska civilisationen endast skall kunna genomhuggas med svärdet, eller om Europa skall fredligt kunna lösa den, är hennes vigtigaste, till framtiden ställda, fråga.

Det sista vore endast möjligt genom en ny statsformation, på en gång mera omfattande samhällets både djup och höjd.

Jag har vågat tala om framtidens makter. Två så dane gripa redan omisskänneligt in i det närvarande: den ena i den *nationala,* den andra i den religiösa rörel sen af vår tid. Begge äro jemväl politiska makter; och de gå ögonskenligen längre, än den nya medelklassens politiska makt. Nationalitet och religion låta ej mäta sig efter någon förmögenhets-tariff. Likväl göra de *medborgaren* och *menniskan;* och utan dem skulle medelklassen snart försjunka och gå under i sina materiella intressen. Det är tidens lifvande, renande lifsluft, som för-nimmes i dessa rörelser. Betraktom först den nationala rörelsen!

Först med och genom Napoleon togo franska revolutionens företeelser form och gestalt. Två oerhörda maktens medel föllo honom i händerna: å ena sidan förvaltningens centralisation, å andra conscriptionen, grundad på hvarje medborgares lagligen erkända pligt att bära vapen för fäderneslandet.

Redan i den gamla monarkien hade centralisationen till någon del blifvit ett uttryck af statsenheten. Men denna, ännu ofullständig, vårdades af den gamla monarkien såsom en godtyckets mystère, i hvars dunkelhet blott de

thronen närmast stående klasserna och konungamaktens högsta organer fingo intränga. Det Ivar em'betsmannastatens hemlighet, Folket lydde blindt. Dess deltagande kunde blott yttra sig uti öfverlefvorna af de gamla korporationerna eller i den gamla häfden af de feodala pligterna. Revolutionens storm sopade med sig allt sådant. Med den fria konkurrensen inträdde frågan om menniskans rättigheter i samhället. Den frigjorda folkandan fann före sig inga andra gränser än statens. Då kunde ej heller mera denna nya inre statsenhet representeras af den gamla kungamakten och embetsmannastaten; den var faktiskt ur folket framgången, och, ehuru tumultuarisk hon ock i början här visade sig, hon måste likväl söka sig en laglig form. -- *Huru?* -- denna fråga hafva de åtskilliga nya fransyska regeringsformerna under omständigheternas tvång få fängt bemödat sig att besvara. Ty en strid på lif och död.I med de gamla politiska makterna begynte, i hvilken Frankrike tillgrep det förtvillade medlet af en först demagogisk, sedan militärisk diktatur. Men äfven under kejsaren,denne tidens störste herrskare, har den nya statens grundsats, att suveräniteten tillhör nationen, förblifvit oförryckt, liksom han sjelf, hyllande blott förtjensten, i förtroendet, icke till börd och förmögenhet, utan till personligheten, erkänt den nya statens egentliga lifsprincip. Huru skulle han ock kunnat vika från denna grundval, huru tillåta en tvärt igenom nationen efter börd och förmögenhet dragen linia att blifva gräns för politiska rättigheter? _ Han hade på hvarje medborgare helt andra anspråk. Hvarje sådan var förpligtad till vapentjenst. Det var det första och blef det enda vilkoret för all aktiv statsborgerlighet.

Den första konkreta gestalt, som den på det politiska gebitet först i revolutionen framträdande, men i början blott abstrakta, personlighetsprincipen hade antagit, var -nationaliteten Denna är i nämnda bemärkelse vida mera än en blott känsla; den är tillika insigten i det frigjorda sammanhanget mellan den enskilde och staten. Denna insigt hvilar på de politiska rättigheternas nya utvidgning. Den är inträdet af den nya statsenheten hos folket.

Med ett förhöjdt nationalmedvetande framgick Frankrike ur revolutionens första stormar. Deruti hvilade det först på sig sjelf, sedan det återkommit från yrslan att med ens vilja lyckliggöra hela menskligheten genom den nya friheten och jemnlikheten. Det kände sig såsom den stora nationell; Napoleon gjorde det till den herrskande, under det han tillika förde likheten inför lagen och förtjensten, såsom källa till'all statsborgerlig utmärkelse, så vidt som sitt rike. Likväl skulle hans herravälde finna en gräns, och snart sin undergång, genom den motsägelse, i hvilken det invecklat sig. Han utvidgade öfverallt de politiska rättigheterna; men han förnekade åtdessa, i förhållande till den stora nationen, all egen nationel betydelse. Så väcktes denna till nytt lif äfven hos de underkufvade eller hotade folkslagen. Det är med de nyhfvade natz'onalz'teternas makt, som monarkerna hafva besegrat Napoleon. _ Restaurationen återställde i Europa det yttre lugnet. Men emellertid blef striden emellan de gamla och de nya anspråken en z'm'e. Nationerna ville ej nöja sig dermed, att af regeringarne blott ha blifvit behandlade såsom medel till dynastiska ändamål.

Allt sedan -- har nationalz'teten blifvit en egen makt. Detta hafva så väl de regeringar måst erfara, som mellan sig delat väldet öfver samma nation, som de, hvilka sträcka en mäktig spira öfver flera nationer. De förra känna, huru de söndrade delarne sträfva tillsammans: de sednare, att de sammanbundna olika enheterna allt mer Söndra sig ifrån hvarandra. Det är det'nylifvade nationalmedvetandet, som i begge fallen är verksamt. Likväl måste detta, vill det verkligen bära frukter, ej sky och draga sig tillbaka fór tidens anda. Det är den nya tidens anda hos folket. Såsom sådan går den utöfver den nya medelklassen. Likväl förutsätter den densamma ej mindre. Blotta nationaliteten utan en bildad medelklass, en gång satt i revolution, kommer ej derur, utan verkar endast blindt.

En representation, som lifvades af denna nationala princip, kunde ej mera rätta sig efter egendomen. Nationaliteten är en krigisk princip, ehuru egentligen defensift krigisk. En representation, på densamma grundad, kunde blott åter blifva vapnens, oskiljaktig från pligten och förmågan att föra vapen för fäderneslandet; hvilket komme att utesluta såväl qvinnan som presten ifrån denna representation, --- så mycket mer, som deras egentligapligter, att bilda medborgaren till menniska, ligga inom ett högre område, än det blott politiska.

En sådan national krigisk representation rörer åter *adelns* princip. Adeln har i sin tid på ett barbariskt sätt sprungit opp ur vapenmakten -- jag menar den sig sjelf görande adeln, ty om en *gjord* borde aldrig ha blifvit fråga»Man *gör* ingen aristokrati». De Gustavianska papperen, 2:a delen.. Han skall åter fritt framgå såsom

blomman af den nationala äran, utan allt behof af ärftliga privilegier. Adeln skall och måste rätta sig efter det *nya* ståndsbegreppet. Men detta är subjektivt rörligt, rättande sig efter förtjensten, och endast objektivt bestående och fast, deri rättande sig efter samhällets ändamål.

Det gifves, Gud vare lof! pligter, som ej låta betala sig och genom inga penningar någonsin kunna representeras. Det är *dessa* pligter, som egentligen bära upp menniskolifvet i alla dess vigtigaste förhållanden. Men isynnerhet visar sig deras betydelse i sådana pligter, der det gäller lif eller död. Det är uppfyllelsen af *sådana* pligter, som af ålder skapat den sanna *krigaren* och den sanna *presten*. Så skall ock hädanefter ske.

*

TIDENS KYRKLIGA FRÅGA.

Med christendomen har den andliga personlighetsprincipen inträdt i verlden. Christendomen är det oförstörliga subjektets religion. Den har i sjelfva verket först lärt den personliga fortvarelsen efter döden, och i denna odödliga tanke är hela dess karakter innehållen.

Hvad denna tanke angår, en gryning deraf låg af ålder i det menskliga slägtet. Outvecklad ligger denna tanke till grund för den gamla tron om själavandringen; men denna tanke kände icke och känner än i dag icke det rätta *andliga* subjektet, den vet ej af skilnaden emellan menniskosjälen och djursjälen, och förstörer derföre subjektet, under det den vill rädda detsamma. Denna tro är djupt hednisk, ja den är sjelfva djupet af hedendomen. Derföre tyckes det som hade den gamla judendomen heldre tegat stilla om odödligheten, i fruktan att läran, missförstådd, skulle föra till den hedniska dogmen om själavandringen.

Aningen om det andliga subjektet visade sig i Grekernas religion; men den hade här ej kommit längre än till det slags själens gryning, som naivt uttalar sig i deras gudstjenst, och icke vet att skilja sig ifrån densinliga naturen. Derföre faller här hela ljuset på den jordiska tillvarelsen, och efter döden återstår blott ett underjordiskt sken- och skugglif, såsom i det Homeriska Hades. Gudarne äro väl de odödliga; dock blifver äfven det gudomliga lifveti all sin herrlighet inskränkt genom tillvaron af den för tiden herrskande gudadynastien, och vexlingen af dessa gudadynastier kan anses såsom en Metempsychosis i stort. Man ser deri återvända den profetia om undergång, som genomgår all hedendom. Grekerna hafva betäckt denna afgrund, i hvilken de nordiska folken djerft hafva blickat in. Ty deras gudaskymning, då allt förgås i strid, innan elden förtär verlden, hvarefter himmel och jord sig förnya, är i sjelfva verket den odödliga själens gryning.

Hennes dag har med christendomen uppgått. Och sedan hon belyser verlden, är ej heller mera filosofiens högsta uppgift förhållandet emellan *subjektet* och *objektet* -- ehuruväl utvecklingen af *detta* förhållande var nödvän dig såsom förberedelse. Filosofiens i sanning högsta, sjelf objektiva, uppgift är förhållandet mellan *subjekt* och *subjekt* -- och detta ej blott uti menskliga, utan ock i gudomliga saker. Jag har derföre kallat denna vetenskapernas utvecklingspunkt för *personlighetsprincipen*.

Christendomen hade att bana sig väg genom en hednisk, såväl i sin civilisation som i sitt barbari förvildad verld. Den måste derföre begynna dermed, att sätta sig sjelf, såsom ett andligt, blott på det eviga riktadt rike, emot denna verlden. Det var en tid, då Petrus och Paulus kallade hela den christliga församlingen för ett prestadöme. Småningom utbildade sig alltmer skilnaden emellan presten och församlingen. Hos de krigiska bar-barerna, hvilkas snart politiskt kristna anförare läto i skaror döpa sina krigare, blef kyrkan allt mer blott en yttre försoningsanstalt. Godtgörelsen blef i kyrkan öfvertagen af presterskapet. Barbaren var redan förut van att godtgöra sina förbrytelser med böter. Och denna försoning gick nu för sig genom offer, gåfvor, botöfningar; snart afköptes äfven dessa botöfningar, hvilket födde af sig nya gåfvor. Emellertid var den andliga makten genom sjelfva sitt begrepp högre än den verldsliga. Hierarkien upphof sig. Kyrkan skiljde sig fullständigt från staten, för

att desto säkrare beherrska densamma. För sina ändamål helgade kyrkan allt, äfven kriget, hvilket hon i korstågen utgjöt öfver Orienten och hemma riktade emot kättare; i den förvirring, som deraf uppstod, löste sig slutligen ej blott krigets, utan äfven fredens intressen ur kyrkans bojor. Till anseende hade hon från början kommit genom alla en fredsmakts vördade medel. Näring och handel flyk tade i en våldsam tid under hennes skugga. I statsförvaltning och beskattning blef kyrkan det verldsliga samhällets lärarinna. Vid hofven uppträdde bisko'parne såsom kanslerer. Begreppet om en allmän lagstiftning, i stället för stam- och korporationslagar, har först från kyrkan gått ut, och på lagskipningen har hon öfvat det största inflytande. Hon bildade först det lärda ståndet, och företrädde äfven länge civilståndet. Universiteternas stiftelse var hennes verk. Men härigenom skulle hon ock föranleda det lärda ståndets affall ifrån det andliga. Detta affall yttrade sig först i uppkomsten af ett eget civilstånd, isynnerhet genom juristema, ehuruväl desse sjelfva först ur theologiska skolor hade utgått. Nu gingo de att förstärka den verldsliga makten och blefvo det monarkiskaväldets ifrigaste förespråkare. Städerna, från början mest tillhåll för en ofri, med fredliga yrken sysselsatt befolkning, afskakade feodalismens ok, bildade fria föreningar, förbundo sig till gemensamt försvar, och gåfvo genom fotfolkets återvunna vigtighet, genom krutets användning och genom besoldade trupper snart äfven krigskonsten en ny gestalt. Krigshandtverket började att söndra sig från det adeliga ridderskapet, under det civilisterne affällo från presterna och de lärde vände sig emot kyrkan. Den på alla sidor förstärkta verldsliga makten föll ikonungarnes händer, på samma gång som reformationen i dess grundfästen skakade hierarkiens byggnad.

Den andligt presterliga personligheten hade jemte den feodala, adeligt krigiska, gjort sig i samhället gällande. Båda hade, hvar för sig, utpräglat sig i ett eget stånd; men preseståndet blef så mycket mäktigare, då det grundade sina rättigheter på gudomliga hud och derigenom uppdrog en så skarp gräns emellan presten och lekmannen. Hvad som skiljde dem var det mystiskt magiska begreppet om presterskapet, i följd hvaraf detta vore ett genom välsignelse och händers påläggande fortplantadt kall, hvilket redan derigenom med egna gudomliga nådegåfvor hade blifvit utrustadt. Det var den hemlighetsfulla kraften af den så kallade successío apostolz'ca; hvarpå man ännu här och der, till och med i sjelfva protestantismens sköte, åter börjar att lägga synnerlig vigt. Presten skall derigenom erhålla en egen outplånligt helig karakter, som, genom prestvigningens sakrament meddelad, i alla de gamla kyrkorna såsom gudomlig vördas. Ty i denna, för alla de gamla kyrkorna gemensamma, betydelse af prestvigningens sakrament äro dessa samtligen papr'stiska, vom ocksåett eget påfvedöme endast uppstod i Occidenten. Reformationens återgång till den äldsta christendomens grundsatser och bruk upphäfde den papistiska skilnaden emellan prest och lekman. Dermed hade det andliga personlighetsbegreppet brutit sig ut ur kleresiet in i församlingen. Presterskapet blef en funktion, ett uppdragi församlingen, presten en lärare och predikare af ordet, en förvaltare af nådemedlen, ej mera en ofl'rare och medlare mellan Gud och menuiskor genom mässeoffret. Saligheten hade blifvit en gemensam angelägenhet. Dermed var hierarkiens egentliga grund bruten.

Det kyrkliga medvetandet hade med reformationen öfverskridit preseståndets gränser och var inkommeti församlingen. Men reformationen hade tillika i sjelfva verket grundat statens suveränitet öfver kyrkan; och denna makt utöfvades af furstarne, såsom statsenhetens representanter. Församlingens egna deltagande i kyrkans, liksom ständernas deltagande i statens angelägenheter, aftog efter de stora religionskrigen, i samma mån som furstemakten tillväxte. Så förlorade kyrkan allt mer sitt sammanhang med folket. Snart blef den blott en yttre monarkisk eller aristokratisk form, ett kyrkligt appendix till den utbildade embetsmannastaten. Att i kyrkan en sjelfständig kraft innebodde, det hade både folk och regeringar haft tid nog. att förglömma, då med fransyska revolutionen den yttre politiska statsenheten slog om och nytände sig i folkets medvetande. Den nya staten kände sig sjelfständig nog att umbära kyrkans stöd. Revolutionen upphäfde begreppet om *statskyrka.* Dermed hade den *frigjort religionen;* och ifrån detta ögonblick skulle denna låta sig förnimma såsom en *egen makt.*Betraktom företeelserna af denna förändring: i) i de *gamla kyrkorna;* 2) i de *protestantíska;* 5) i de *nykyrklíga rörelserna.*

1. Den katholska kyrkan har företrädesvis en historia. Hon är innerligt förbunden med den europeiska historien. Hon har herrskat i Medeltidens hierarki. Då hon der igenom allt mera förverldsligades, föranleddes derigenom å ena sidan ett nytt upplifvande af den religiösa principen iprotestantismen, och bereddes å andra sidan kyrkans

egen al'hängighet af den verldsliga makten. Uppskrämd af den dubbla faran, har denna kyrka uppbjudit alla sina krafter i den stora katholska reaktionen, hvilken snart följde efter reformationens utbrott; tills denna reaktions liflighet efter religionskrigen småningom tillika med prote stantismens egen lifaktighet slocknade. Emellertid kommo alla kyrkor allt mera under furstemakten. För den protestantiska hafva furstarne merendels varit lagstiftare. Med påfven hafva de underhandlat. Men äfven han var i deras händer, och för sitt bestånd som verldslig furste har han mest att tacka deras oenighet.

Kommo derpå upplysningens och toleransens tider, då äfven kyrkan tolererades, såsom ett halft politiskt institut och ett supplementariskt regeringsmedel: en gunst, hvarföre hon ock visade sig fogsam och böjlig nog. Vid fransyska revolutionens utbrott voro kyrka och religion satta utom all fråga. Hade denna revolution ej varit blottad på all religiös princip, kanhända hade den kunnat omskapa kyrkan såsom staten. Nu var den blott ett utbrott af den nakna politiska protestantismen, hvilken de fransyske konungarne af ålder hade hyllat, men som nu till deras förskräckelse farit in i folket.Äfven för denna protestantism blef likväl den gamla kyrkan, ännu i sin djupaste förnedring, alltid den farligaste fienden. Af de revolutionära makterna kunde hennes sega opposition hvarken undertryckas eller biläggas. En herrskare, såsom Napoleon, fann sig nödsakad att underhandla med henne. Concordaterna blefvo dagens ordning; det hjelpte icke. Slutligen måste Napoleon hugga in med svärdet, men retade derigenom blott så mycket häftigare den allmänna meningens ström emot sig.

Den nu följande restaurationen var tillika en religiös politisk transaktion. Religionen kom åter till heders, monarkerna talade hennes språk, den christliga mildhetens språk. Deras makt syntes blott vilja röra sig i christlighetens element. Påfvens restauration var en furstarnes gemensamma handling. Den heliga alliansen kom till stånd. Men om religionen dermed syntes hafva kommit på thronen, så märkte man likväl snart nog att hon hade gifvit sig i tjenst hos de politiska intressena. Också gingo de kyrkliga rörelserna sin egen gång. I Frankrike, redan förut hemlandet för de galliska kyrkofriheterna, uti revolutioner slutligen affallet från påfven och religionen: i Frankrike begynte samtidigt med restaurationen en ultrakatholsk princip att visa sin verksamhet. Prestpartiet och den ultramontanskt sinnade delen af det fransyska kleresiet hafva, i skenbart förbund med det restaurerade konungadömet, ryckt detta med sig till allt farligare strid, och slutligen mest bidragit till den nya monarkiens fall. Ännu mindre förtroende förtjente prestpartiet, då det efter Julirevolutionen slöt sig till den ultraliberala oppositionen emot det borgerliga konungadömet. Man kunde förutse brytningen af ett sådant förbund. IBelgien, der detta förbund för 15 år tillbaka gjorde en revolution och smidde en konstitution, har denna brytning sedan inträffat. Uti den Belgiska konstitutionen blef religionen utesluten från politikens område. Ultramontanerue, så tyckes det, ville derigenom, undandragne den verldsliga maktens uppsigt, bereda sig så mycket friare utrymme för sitt herravälde. Men denna grundsats, nemligen religionens oberoende af politiken, är stark nog i och för sig sjelf, äfven emot ultramontanerne, och försöket kommer sannolikt att slå ut till den sanna frihetens fördel. Och brytningen emellan dessa onaturligt förbundna partier, som också i politiken såsom ultras och radikala sa ofta göra gemensam sak, kommer hädanefter sannolikt att utvidga sig åt alla sidor. Ty också legitimistema hafva utnött sina liberala fraser, och de ultramontanska anspråken blifva för alla frisinnade regeringar och nationer allt olideligare. Deras riktning är så skarpt bestämd, att de utan betänkande äfven vända sig emot en liberal påfve, om någonsin, såsom i detta ögonblick, en sådan undantagsvis skulle komma att besitta den heliga stolen. För öfrigt går detta parti öfverallt ut på förvärfvande af makt, och förbinder sig öfverallt med de för henne gynnsamma makter. -- Men, skulle det någonsin komma derhän, att katholska kyrkan stode der, afklädd ' all yttre makt Och prakt, då skulle hon äfven nödgas visa, om hon, såsom en rent religiös makt, någonting förmår. Och vi äro öfvertygade, att hon skulle våga detta försök.

I den romerska kyrkan är rörelse; och hon har aldrig varit Iden förutan. l den grekiska deremot herrskar sedan århundraden en hvila, utan fläkt af sågen lifgivande anda. Skall väl detta tillstånd äfven i våra dagarfortfara? -- l denna kyrka var förbindelsen mellan den högsta andeliga och verldsliga makten tidig. Byzantinska kejsardömet var ett theologiskt kejsardöme. Omständigheter och de denna kyrka tillgifna nationers karakter hafva bidragit, att här hålla den kyrkliga principen i stillestånd. Men om denna kyrka nu på det sättet representeras af sin beherrskare, autokraten öfver det vidsträcktaste rike på jorden, som omfattar många nationer och religioner, och i

hvilket derföre den högsta tolerans var och måste blifva statsgrundsats; om, säger jag, denne monark synes derpå gå ut, att göra sin kyrka till den herrskande öfver sina folk: - skall han ej derigenom framkalla stora förändringar från mer än en sida? Ingen tryckning utan mottryckning. Det kommer att visa sig äfven i den herrskande och beherrskade grekiska kyrkan. Hon skall tvingas att allägga sin passivitet. lngen tillmäte sig att genom kyrkan kunna herrska. Ty är han ock autokratisk, så är hon antonomisk till sin natur, och går sin egen ban, äfven öfver thronen.

2. Protestantismens urskiljande kännemärke ifrån de gamla kyrkorna är, att han icke erkänner denna mystiskt magiska karakter hos presterskapet, hvarigenom presten såsom sådan nödvändigt skall stå emellan Gud och menniskan såsom medlare, offrare och syndalörlåtare. Protestantismens kyrkliga grundsats är tvärtom, att presten skall utgå ur församlingen, så att det omvända förhållandet blott undantagsvis kan äga rum. Det är en grundsats, som tillhör den sig sjelf fóryngrande kyrkan. Också skola de gamla kyrkorna aldrig kunna föryngra sig sjelfva, utan att erkänna och i sig upptaga denna grundsats. Dervid lemnar jag derhän, om de någonsin skola göra det. Jagtror mig inse, att, så mycket man ock nu för tiden talar om en kyrkornas förening, alla bemedlande försök ännu komma mycket för tidigt. Vår tid är icke en föreningens tid, utan en söndringens tid. Och först sedan det oförenliga afsöndrat sig, skall det likartade kunna sig förena.

Protestantismen började med motsägelse emot romerska kyrkan. Men han dolde äfven en motsägelse inom sig sjelf; och hela hans historia är blott en utveckling af denna motsägelse.

Protestantismen var en återgång till det ínnerlíga i religionen, sedan detta i den romerska kyrkans ytligheter nära hade gått förloradt. Men det innerliga är subjektet sjelft. Luther har ställt subjektet främst i religionen, inför den allsmäktige Gudens anlete. I denna närvaro kunde det ej bestå och måste försvinna. Det är märkvärdigt och stort, att se hans starka själs ångest. Hvad han hade gjort kände han tillika som en hädelse. Han ställde subjektet främst, och kunde ej annorlunda. Han utplånade det återigen, gripen och tillintetgjord genom känslan af Gudomlighetens närvaro. Då förnekade han den menskliga friheten. Han kastade sig i afgrunden af den gudomliga barmhertigheten, imed afsky vändande sig ifrån den romerska kyrkans förmedlande helgonhimmel, och blott omfattande Christi inför den gudomliga rättfärdigheten tillfyllestgörande fórtjenst. Så stod han åter vid korset, der den ursprungliga christendomen hade stått.

All den tid, som sedermera förflutit, var honom en tid af förderf. Han förkastade traditionen. Han flydde till den heliga skrift, såsom till trons lefvande källa, ochöppnade denna källa åter för det törstande folket. Det är så,\som han framställde skriften såsom trons enda och högsta rättesnöre; ehuru hans fåfängt undertryckta subjektiva godtycke åter framstack i hans omdöme öfver skriftens särskilda delar. I sjelfva verket satte han, utan sitt viljande och vetande, sin egen öfvertygelse till och med öfver den heliga skrift. Han har härutinnan, såsom uti allt, icke varit konseqvent. Han är sjelf en motsägelse, den religiösa motsägelsen, den djupaste, den äldsta af alla; ty ur denna motsägelse har religionen utgått och blifvit tid efter annan pånyttfödd. Det motsägande, som man förekastar Luther, är, nemligen såsom det hos honom finnes, sjelfva hans storhet. Man ser det dunkla sträfvandet af vidt från hvarandra liggande motsatser, hvilkas förmedling först är framtiden förbehållen. Theologerne af hans kyrka hafva efter honom ej dristat stiga så högt. Också står han i sin eldiga inre strid högt öfver det slags konseqvens, som hans medhjelpare och efterföljare hafva velat utprässa ur hans djupa, lidelsefulla öfvertygelser.

Protestantism och Katholicism voro af ålder tillsammans. Redan Paulus är den förste protestanten. Först sedan hierarkien söktedöda den protestantiska principen inom den katholska kyrkan, bröt sig denna en egen bana. Men denna protestantiska princip har tagit kyrkans idé med sig. Den för sin enhet stridande kyrkan är i sanning protestantismen. Också befinner sig det hela åter på denna sida, ehuruväl på annat sätt.

Ty alla protestantismens och katholicismens motsatser hafva förblifvit inre motsatser i denna sistnämnda punkt. Men satta inom subjektet sjelft, hafva de ock vunnit enannan, en djupare betydelse. Hvad nu i verlden föregår är omsmältningen af dessa motsatser i andans eld.

Här må vara tillräckligt, att påminna om tvänne de hufvudsakligaste motsatser mellan den katholska och protestantiska christendomen: 'motsatsen emellan tradition och skrift, och den ännu vidsträcktare motsatsen

mellan *tro* och *vetande.*

Traditionen förutsätter ett historiskt Iif. Hon är ej det en gång för alla öfverlemnade, som icke vidare undergår någon förändring. Detta må vara den döda traditionen. Den sanna traditionen är den lefvande, som från slägte till slägte fortplantar och förnyar sig sjelf. Vördnaden för traditioner i kyrkan härstammar från den sanning, att christendomen är en sig sjelf fullkomnande religion, som ej med ens stod fullfärdig, utan ur skenbart ringa begynnelse skulle utveckla hela sin inre rikedom: såsom i fröet hela trädet ligger, och likväl fröet ej är trädet. -- Det är resultaterna af kyrkans historiska utveckling för christlig lära och lefverne, hvilka den kyrkliga traditionen fasthåller.

Det gifves mer än ett slags historia, och traditionen utbildar sig annorlunda på olika vägar: annorlunda i statens historia, annorlunda i vetenskapens historia, annorlunda i religionens historia. Den första är mest underkastad yttre inflytelse; den andra bestämmas mer af inre följdriktighet; den tredje är hvarken blott en historia om gin-ande och lärande, eller en historia om vetande. Hon är tvärtom en historia om m'ljan och om de viljan bestämmande driffjädrar: en historia om hela det sz'nnelag, ' hvilket till slut ger all handling, allt vetande sitt värde. Hon hänger tillsammans med de bägge förstnämnda, utan attaf dem vara afhängig. Tvärtom - hon är för dem be stämmande, ty det är med det sjelfbestämmande i menniskan, hvilket tillika förbinder all praktisk och theoretisk förmåga, som hon förnämligast har att göra. Derföre är ock hennes gång gåtolik och svårfattlig; emedan religionen i menniskan omfattar allt.

Den praktiska verlden och den theoretiska hafva i våra dagar ryckt hvarandra närmare. Äfven den politiska historien har kastat sig mera inåt efter den fransyska revolutionen; och de politiska företeelserna låta sig tydligare än förr härledas utur inre orsaker. Vetenskapen har visat sin makt i omskapandet af hela lefnadssättet; hon skall fortfara att ännu ytterligare visa den, men verlden begynner ock att inse, hvad blotta vetandet icke förmår. Det är, som om ldet närvarande Europa kände sig öfvermättadt genom litteratur, konst och vetenskap. Äfven filosofien tyckes befinna sig på ett återtåg. Allt tränger sig till det praktiska lifvet. Men själen i allt verkligt praktiskt lif är religionen. Också rörer sig den religiösa andan åter; oförväntadt nog, då man redan länge trodde henne graflagd. Verlden går en ny religiös epok till mötes, derom är föga tvifvel.

Kyrkans historia sammanhänger under medeltiden förnämligast med den politiska historien, i nyare tider åter mest med vetenskapens historia. Politisk blef medeltidens kyrka, emedan hon fann för sig en dubbel uppgift, att på en gång bygga kyrkan och staten. Emot bägge dessa uppgifter kunde hon icke svara; också förhlandade hon bägge. I början kastad på den politiska banan genom omständigheterna, fortgick hon slutligen i fullt medvetande på denna farliga bana. Alla hennes traditionella lärosat-ser äro att anse äfven såsom politiska företeelser, af tidsomständigheter föranledda. Merendels ser man kyrkan med dräglig lycka styra sitt skepp emellan motsatta, lika farliga klippor. Hela den äldre dogmhistorien visar en mellan ytterligheter inslagen medelväg. Kyrkan börjar på detta sätt bemedlande; men hon har slutat bjudande. Slutligen beherrskade hon äfven traditionen, hvilken, omskapad efter hierarkiens ändamål, snart gällde för påfvemaktens fastaste stöd.

En tradition, så mångfaldigt af tillfälligheter grumlad, en tradition, slutligen*sålunda förfalskad genom en konstlad, på den inympad enhet, måste slutligen nödvändigt framkalla frågan om skillnad emellan den sanna och falska öfverlemningen. Reformationen uppkastade denna fråga, och besvarade den med hänvisning på *den heliga skrift.*

På den tiden var traditionen redan kommen till ett stillestånd och hade förlorat sin produktivitet. Hon hade hittills rört sig med en viss ledighet, ehuru inom de hierarkiska gränserna. Hierarkien sjelf, ju mer den förverldsligades, lemnade, nemligen så vidt dess egen makt ej sattes i fråga, ett stort spelrum för olika åsigter och meningar; ja man finner sådana äfven af hednisk karakter, och kyrkans förstar föregingo derutinnan med föredöme. Det var en tid af öfvermod och indifferentism, i hvilken kyrkan, blott betänkt på begagnandet af sina yttre fördelar, ej blott tålde, utan sjelf öfverdref alla derutaf födda skändligheter.

Det gifves en katholsk theologi, följaktligen hyllande tradition, men uppfattande denna med högre sinne

ochhvilken derföreI vunnit bifall af store andar, äfven af en Leibnitz. Men ser man, huru alla dessa oskadeligt ut tydda läror genom tusen trådar sammanhänga med romerska kyrkans största missbruk, -- missbruk, hvilka i den gement katholska theologien, som den förnämt katholska theologien ofta ej låtsar veta af, så yppigt framskjuta; -- så måste man finna det helt och hållet i sin ordning, att reformatorerne i grund förkastade hela den romerska traditionen.

All kyrklig tradition kunde de likväl icke umbära. De första christeliga seklernas tradition skulle gälla såsom oförfalskad. Men redan här förekom i de apostoliska församlingarne. mycket, som ej lät härleda sig utur skriftens ord, och således hade bordt stämplas såsom missbruk. Dermed var en granskning äfven af denna tradition påkallad. Frågan om traditionens och skriftens öfverensstämmelse förde till undersökningar af bibeln sjelf; hvarvid det visade sig, att äfven *skriften* berodde på *tradition,* nemligen på traditionen inom den äldsta christna kyrkan; emedan christendomen ursprungligen var ett oskrifpet ord. Man kunde slutligen ej undgå, att fråga efter bägges öfverensstämmelse med förnuftets lagar och med erfarenheten. Vetenskapen hade inträdt i religionens helgedom:

Reformationstidehvarfvet hade utmärkt sig genom stora, evigt minnesvärda upptäckter. Jordens rätta figur fanns, det sanna solsystemet uppfattades, och en helt ny verlds åskådning framgick härutur. Det lät ej neka sig, att den heliga skrift sjelf vidhöll det gamla ogrundade, endast efter skenet dömmande föreställningssättet. Att upprätthålla fördomen emot sanningen, kunde endast på ett våldsamt sätt försökas. Men sådana försök tjente endast till att skärpafiendskapen emellan vetenskap och religion, och att slut ligen för fara utsätta det sanna, som under skenet i kyrkliga lärorna kunde vara förborgadt. I sjelfva verket gafs det blott en utväg: att skilja saken ifrån skenet. Men religionens sak är en inre, en hjertats.

Denna väg hade ock blifvit af ålder beträdd af hjertliga menniskor, för hvilka religionen var känslans angelägenhet, och som lefde på deras af egen erfarenhet hemtade tro och den uppenbarade sanningen, utan att bekymra sig om dess förhållande till vetenskapen. Det är det *ascetiskt-pietísriska* drag, som går genom kyrkans hela historia och . som har ledt hennes troshjeltar. Det var menniskor af detta slag och ej prestvigningens sakrament, som den katholska kyrkan endast hade att tackaz, att ej i henne det sanna prestadömet utslocknade. Men denna fornkatholska pietism var praktisk: äfven då den förfelade sitt mål med blotta botöfningar till kroppens dödande, ty äfven dessa voro dock verk och handling, och endast deri kan menniskan lefva. En allvarlig verksamhet är sinnelagets enda prof; då det blott i sina känslor frossande hjertat tvärtom förruttnar inom sig sjelf, och ju mer är utsatt för denna fara, ju skyggare den drar sig tillbaka för vetenskapens ljus. Derföre var också utan allt tvifvel den äldre protestantiska pietismen af vida äktare art än den nyare. Den förra var också helt och hållet praktisk och uttryckte sitt stränga allvar i verk och gerning: den nyaste lägger blott alltför mycken vigt på sina känslor, -- liksom derutinnan för Gud och menniskor vore något synnerligt. Att äta godt, att sofva godt, och likväl dervid känna sig eländig, och göra sig sjelf och andra lifvet surt, är en usel religion.Men det religiösa sinnelaget har aldrig gjort kyrkan tillfyllest såsom ett tecken, hvarpå hon kunnat igenkänna de sina; tvärtom har hon otaliga gånger bittert förföljt ett sådant sinnelag, så snart det blef henne misstänkeligt såsom irrlärigt. Kyrkans egentliga kännetecken var icke ett praktiskt, utan theoretiskt, nemligen renläriheten. Att detta var en vetenskaplig ståndpunkt, som lätt kunde visa sig vara af annan natur än trons, insåg man ej, så länge theologien ej blott var den herrskande, utan äfven den enda vetenskapen. Med vaknandet af den moderna vetenskapen blef förhållandet annorlunda. Den nya förändrade verldsåskådningen hade utom theologien uppkommit. Den verldsliga vetenskapen växte till en makt, som ej mer lät afvisa sig.

Vetandet, så vida det framställer sig i de yttre tingen, kalla vi den objektiva vetenskapen. I denna äro under de tre sista seklerna trenne epoker att urskilja. Vi benämna den första: den *meckaniskt mathematiska,* den andra: den dynamiskt pkysiologiska, den tredje: den *organiskt* intellektuella. Hvar och en af dessa riktningar har sträfvat efter herravälde, och har till en del förvärfvat det, - man ihågkomme mathematikens, sedermera chemiens herravälde i naturvetenskapen -- till dess de sjelfva måste tjena till underlag för högre riktningar. Ty äfven den sista af dessa epoker, den organiskt intellektu ella, som nu står i spetsen för naturvetenskapen, är långt ifrån att

inom sig vara fulländad. Men den betecknar den punkt, hvarest den subjektiva vetenskapen griper in i den objektiva, så att bägges framsteg hädanefter med full sans må kunna blifva gemensamma.

Den subjektiva vetenskapen kalla vi subjektets vetande om sig sjelf: det är ett vetande om vetandet, somgår utöfver allt objekt, så vida ej detta sjelft är ett subjekt. .Detta subjektets återgående i sig sjelf framställer sig, i anseende till den objektiva verlden, såsom en upplösande process, hvilken -- såsom en filosof med rätta anmärker -- öfver ingenting förskräckes; emedan tankens makt är lika upphöjd öfver varandet, som öfver dettas motsats, och sväfvar emellan bägge. -- Huru kunde tanken eljest också fråga efter varandets grund? --

Men -- tanken är det i sig sjelf allmänna och når ej till individualitetenf Ty om denna ock uppfattas under begreppet, så låter hon sig likväl ingalunda ur begreppet härledas. Det rena tänkandet kommer ej utom sig sjelf, och kan i sig sjelf ej finna någon begynnelse. Den verkliga begynnelsen är viljandet, det första sanna individuumV är det viljande. Den motsats i allt vetande, som, så länge den blott har sig sjelf till föremål, förflyktigar och förtär det andra, som man dock behöfver, -- denna motsats förvandlar sig här först till en real motsats emellan subjekter, och utvecklar sig till ett andeligt organiskt förhållande af personligheter, af hvilka hvar och en förutsätter den andra och blott kan finna sig sjelf uti andra. -- intet du, intet jag. Detta hänvisar åter på en gemensam enhet, som på detta område sjelf blott kan vara en personlig enhet, hvilken med alla andra personligheter står i ett realt andeligt förhållande, och utgör deras vilkor.

Genom inflytelse af dessa bägge den moderna vetenskapens sidor har hela verldsåskådningen -- ej blott den yttre, utan äfvenl den inre -- blifvit en annan. Den kyrkliga traditionen, fången i det äldre föreställningssättet, stod öfverraskad stilla i denna nya fara; men sökte slutligen att hjelpa sig med det inkast, att hennes föremålvore ett gudomligt och från all mensklig vetenskap strängt afsöndradt ämne. I katholska länder har denna invändning längst fått gälla. Men vetandet, som man väl här lycka des att söndra från religionen, har gjort både kyrka och religion så mycket mer förhatliga för den verldsliga vetenskapen. Den derigenom undergräfda allmänna meningen har också, då all rörelse på det kyrkliga gebitet var förbjuden, i stället på det politiska fältet uppväckt den storm, som vi upplefvat.

Det var kyrkans gamla inspirationstheori, som skulle hålla stånd emot vetenskapen; och detta blef fallet ej blott hos katholiker, utan ock hos protestanter af det gamla slaget, ehuruväl inspirationstheorien af bägge olika tillämpades. Katholikerne förfäktade densamma i afseende på hela den kyrkliga religionens innehåll, som samt och synnerligen skulle vara den helige andes verk, och de drefvo denna theori till sin yttersta spets i läran om påfvens infallibilitet. Protestanterne satte deremot den heliga skrift, hvilken, till bokstaf ej mindre än anda, skulle hafva uppkommit genom ofelbar gudomlig inspiration; men att med blott myndiga påståenden hjelpa sig fram blef allt svårare. Man måste beqväma sig till distinctioner. Sedan de Gallikanska kyrkofriheterna under Ludvig XIV blifvit fastställda, och påfvens ofelbarhet deruti inskränkt genom kyrkans fordrade samtycke, blef fuller i detta afseende äfven en annan distinktion bragt å bane. Det var distinktionen ' emellan det faktiska och det doktrinella. I det förra skulle påfven kunna irra sig, i det sednare icke. *Distinktionen* har aldrig blifvit erkänd af strängare katholske theologer, och erkännes än i dag icke, såsom färska exempel bevisa. l den protestantiska theologien har, sedan dentorra bokstafstron ej längre kunde bibehålla sig, man slutligen kommit till en ytterligare distinktion, nemligen emellan form och sak. Man medgifver temmeligen allmänt, att den förra i bibeln beror af vexlande tidsföreställningar, och man uppsöker det oförgängliga, för alla tider gällande, under denna slöja. Men -- hvad är då sjelfva saken och i hvad mån beror den af formen? -- det är hufvudfrågan; -- och meddelar man förnuftet domsrätt i denna urskiljningsfråga, är förnuftet ej dermed insatt till domare i *saken?*

Det kunde ej ske annorlunda.

3. Vi hafva kommit till den punkt, der de nykyrkliga och motkyrkliga rörelserna i vår tid funno sin grund. Så väl de sjelfva, som det motstånd de framkallat, framställa egentligen striden för och mot den *rationalistiska* ståndpunkten i den nyare theologien, synnerligen i den *Tyska,* som alltid lefvat med vetenskapen i den innerligaste förbindelse, och som, motsatt den gamla positiva christendomen, i ett vidt utbredt tänkesätt gjort sig gällande. Redan reformationen hade ställt sig på den rationelt doktrinära ståndpunkten. Ty ser man nogare till, så

var det egentligen det *Paulinskt-Augustinska* lärobegreppet -- som alltid varit det djupare religiösa draget äfven i katholicismen -- egenteligen var det detta lärobegrepp om den gudomliga nådens allmakt och ovärdigheten af allt menskligt görande, hvilket uttalade sig hos den störste af reformatorer. Och i sig sjelf var det, på den farliga höjd, hvartill de romerska missbruken sig upphäft, redan tillräckligt, att sätta oförsonlig fiendskap mellan påfvedömet och en man sådan som Luther. Ty detta lärobegrepp, i sin stränga konseqvens, ville blott veta af *ett*nådemedel, nemligen tron på Christi förtjenst. Redan derigenom trädde det skarpt emot påfvedömets hela riktning, hvilket alltid gått ut på att, genom mångfaldigande af nådemedlen, rikta kyrkans skatt, och tillika lämpa sig efter menniskornas olika böjelser. Emedan Luther fann bekräftelse på sin lära i den heliga skrift, derföre var bibeln fór honom det högsta, -- svårligen tvärtom. Huru föga aktningsfullt han yttrade sig om ett apostoliskt bref, som syntes honom vara emot rättfärdiggörelsen genom blotta tron, och huru han icke en gång ville höra på Paulus sjelf, der denne sätter kärleken öfver tron, -- är väl bekant.

Vi hafva redan antydt den djupa religiösa motsägelse, i hvilken Luther blef fången, nemligen att den menskliga friheten, den han likväl sjelf framkallat på fältet, för Gud ej kunde bestå. Ännu skarpare och mindre hjertlig, frambröt denna motsats af frihet och nödvändighet hos Calvinus. Också har den i calvinismen och dess sekter framkallat ytterligheterna både af den mest fatalistiska rigorism, och det tygellösaste godtycke, utan att komma till någon bemedlíng. Dermed drog så länge ut, att religionen slutligen hade förlorat sin makt öfver sinnena. Efter de stora religionskrigen inträdde, isynnerhet med adertonde århundradet, i andeliga saker ett provisoriskt, till den kallaste liknöjdhet sig närmande, tillstånd. Den vetenskapliga verksamheten utbredde sig med desto större liflighet åt alla sidor, under det kyrkorna blott till det yttre fortfarande bestodo under den verldsliga maktens förmynderskap.

Detta de religiösa angelägenheternas provisoriska tillstånd har i våra dagar plötsligen, ja emot all af jordens herrar beräknad sannolikhet, kommit till slut. Anade manväl på \Viener-kongressen, att religionen ännu en gång hos folken skulle blifva ett politiskt moment af betydenhet? -- eller hade man väl annars, på denna stora kompromiss af dynastiska intressen, så ofta kastat olika konfessioner tillsammans under en regering; liksom förekomme dervid ej minsta betänklighet? -- och likväl finnes det ingen enda af dessa sammansättningar, som ej medfört allvarsamma faror. 4Till och med de gamla mosaikstaterna af detta slag glesna redan i sitta fogningar.

Med denna konfessionernas nya lifaktighet synes väl en annan företeelse stå i strid, då dessa konfessioner ej blott uppstå emot hvarandra, utan äfven hvar för sig råkat uti inre söndring. Men ser man nogare på denna söndring, så är den öfverallt den samma. Öfverallt och i alla konfessioner har samma motsats framträdt mellan den *positiva* och den *rationalistiska christendomen;* och anhängarne å ömse sidor känna sig redan närmare befryndade med hvarandra, än genom fordna konfessionella skillnader sö'ndrade. Så stå nu i Tyskland *Ny-katholiker* och *Ny-protestanter* tydligen på samma rationalistiska grund. Också närma de sig till hvarandra, under det att katholiker och protestanter af gamla slaget blifva dem allt mera gramse.

Öfverallt förmärkes orthodoxiens återtåg till hennes gamla fäste, lycklig, om hon ej der redan finner fienden före sig. För denna fara är visserligen den gamla pro testantiska theologien ännu mera utsatt, änden katholska. Ty den sistnämnda, af ålder misstrogen mot all filosofi, äfven då denna visade sig som vänligast, har efter *reformationen* intagit en afgjordt fiendtlig ställning mot allt filosofiskt vetande, och, i den föreställning att ingenting skett som hon ej förutsett, nu med skadeglädje betraktarden i det protestantiska lägret allt mer omkring sig gripande förvirringen.

Det är derföre, som en hemlig ny katholsk dragning genomgår verlden. Den röjes hos alla dem, som trötta vid förvirringen längta efter ett lugn, hvilket de säkrast tro sig kunna njuta under den gamla kyrkans myndighet. På många ser man det tydligt nog, att, om de *ännu* hade att välja, deras val snart vore träffadt.

Uppenbarligen befinner sig också den gamla protestantiska theologien derutinnan uti en farligare ställning, att hon är fienden vida närmare. Också är hon vid sämsta lynne hos sådana, som blott kunna vända ett förtretligt ansigte än åt ena sidan, än åt andra. Ty alla de motsatser, som den gamla protestantiska theologien redan trodde

sig hafva besegrat, och hvilkas fara påfvedömet förmente sig hafva undgått igenom förtryck och våld, -- motsatserna mellan tradition och skrift, mellan tro och vetande -- hafva just uti protestantismen kommit uti allt häftigare strid, emedan fältet här blef öppet för den fria undersökningen.

Men -- skulle för den protestantiska kyrkan -- ty så kallar jag den, oaktadt hennes inre motsatser -- skulle för denna kyrka ingen segerpalm vara att förvänta,á för det hon djerft kastat sig i faran, i stället för att undvika den? -- Ja, ej förgäfves tror jag henne hafva kämpat för det högsta pris. Om patriarken Jacob berättas, att kan hafver brottats med Herran; och likväl gick han välsignad ur striden och kände sin själ frälsad. Ännu idag tillåter Gud menniskan denna lek med de henne ofvanifrån förlänade krafter. Ty menniskan är barnet i hans hus. Att himmelriket lider våld är väl det djerfvasteord, som på jorden blifvit uttaladt. Likväl står det skrif vet, och vi veta hvem som det sagt. Sannerligen, allt blifver ett redligt forskande efter sanningen förlåtet; eme dan villfarelsen blifver här tillika en rening.

Det är på sådana sinnen som Apostelen Paulus syftar, då han talar om sådana, hvilka blifva *saliga sdsom genom eld.*

Om den menskliga friheten för Gud kan bestå, sam manhänger med frågan om *rättfärdiggörelsen,* hufvudfrågan i all religion.

Gud lät ej dela med sig, om han ej sjelf *meddelade* sig. Detta var ock hemligheten af försoningen i Christo. I katholska kyrkan har presten tagit denna försoning på sig, och rättfärdiggörelsen derigenom blifvit en utom subjektet fallande handling. Reformatorerne satte den inom subjektet. Gud lät ej dela med sig. Subjektet skulle uppgifva sig sjelf.

Fråga blef, om det numera kunde göra detta. På det sättet, som man fordrade det, svårligen. Det skulle helt och hållet öfverlemna sig åt tron, och genom blotta tron rättfärdiggöras. Föremålet för tron var åter Guds i den heliga skrift uppenbarade ord, men -- nu hade skriften sjelf genom reformationen blifvit ej blott ett föremål för tron, utan ock ett föremål för undersökning; och att underordna sig sitt föremål tillhör allt vetande. Nu gifves det väl föremål af sådan inre höghet och makt, att de, underlagda vetenskapens öga, upphöja sig sjelfva och slutligen rycka forskaren med sig. Och många fromma forskare hafva intygat, att sådant ofta är fallet med bibeln. Men är väl allt i bibeln, äro ock tidsföreställningar, hvilka nödvändigt försvinna för vetenskapens ljus, också af dettaslag? -- Och om det torde vara det rädligaste, att icke anse bibeln för ett compendium i vetenskaperna, utan blott för en inledning till den allra nödigaste vetenskap, huru menniskan kan blifva salig; -- huru är denna allra nödigaste vetenskap sjelf att fatta, då man i densamma först har att urskilja det nödiga från det mindre nödiga?

Med ett ord, den påbjudna bibeltron är *vilkorlig*, är ingen blott tro mer, och lean såsom sådan *ej påbjudas:* han är tillika ett vetande eller förutsätter ett vetande. -- Vetandet har följaktligen först och främst med sig sjelf att göra, för att bringa sin egen sak på det rena; och det var derföre, som i religionsangelägenheter det förr nämnda provisoriska tillståndet inträdde.

Under sådana omständigheter kunde det lätt hända, att läran om rättfärdiggörelsen tog en vändning rakt i motsats mot sin ursprungliga mening. Och så har det sig äfven begifvit.

Subjektet har *rättfärdigat sig sjelft*, och har inrättat derefter sin gudoms-idée -- hvilken dessutom i den moderna vetenskapen blott blef ett fyllnadsbegrepp. Med den förlorade känslan af synden bortlöll behofvet al en förlossning. Synden kom ej ur en ond princip: dess orsak hade man blott att söka i en tillfällig svaghet af den goda principen hos menniskan, hvilken derföre genom lära och Föredöme af dygdiga menniskor -- af Christus ibland andra -- kunde stärkas. Slutligen, om ej ett behörigt lycksalighetsmått kom den dertill skapade menniskan i denna verld tillgodo, skulle detta alhjelpas i en bättre verld genom den gudomliga rättfärdigheten.

Emot en sådan förvandling af läran om rättfärdig görelsen sträfvade alla, som höllo sig till den gamla tron.Men just för denna gamla tro hade samma lära visat sig ovederlägglig. Subjektets nya tro på sig sjelf kunde blott förstöras, derigenom att det vetande, hvarpå den var grundad, bröts och upplöstes uti sina motsatser; -- hvilket

också slutligen försiggått.

Än en gång: Gud lät ej dela med sig. Endera: han *var*, allt i allom, och då all växling af varande och icke-varande endast skenbar; eller ock: endast denna växling af det förgängliga *var* (om detta ord här må brukas) -- så att i denna växling menniskans ande var utan Gud eller sin egen Gud.

Det sistnämnda var också den i sig sjelf återgångna andens sista ödslighet och utarmelse. Ty på *honom* är hvarken kategorien af *varelse* (han går utöfver varandet), ej heller kategorien af icke-varelse (denna kan icke betvinga honom) tillämplig. Med anspråket att *bestämma sig sjelf*, omfattar han bäggedera, så väl det obestämda varandet (som just är icke-varelse), som det bestämda varandet. Han är det mellan och öfver bägge sväfvande. Dermed når han upp ända till den ursprungliga skapelsen, och kan likväl i sig sjelf finna hvarken begynnelse eller slut. Han är det i evig oro sig sjelf förtärande; och *deruti* har han erkänt sin egen lott. Denna lott är en fallen andes, som ej af egen makt kan hinna till Gud. Men denna mennisko-andens sista insikt är mera värd, än alla de trappsteg, som han måst genomgå för att komma till den samma.

*

TIDENS RELIGIÖSA FRÅGA.

Vi ha kommit till tidens religiösa fråga. Hon är ej inskränkt till de kyrkliga frågorna. Kyrkorna äro flera, religionen är blott en. De kyrkliga frågorna uttömma ej den religiösa frågan. Denna är i alla kyrkor, i alla religiösa föreningar en och densamma. Också kommer hon väl slutligen att på detta område bringa allt till afgörande.

I sjelfva verket visa sig liknande företeelser i alla religioner, hvilka för bildningen äro tillgängliga och ej alldeles förvildade. Öfverallt märker man redan länge en riktning, deri liknande protestantismen, att den sträfvar till den religiösa öfverlemningens renande ifrån traditionens utväxter. De protestantiska schismerna i Hebraismen, Bramaismen och Islamismen äro bevis derpå. Men äfven en annan ren rationalistisk riktning, som går utöfver de positiva religions-källorna, och bedömmer dessa efter förnuftslagar, vinner öfverallt vidsträcktare rum.

Den första af dessa riktningar går tillbaka till de gamla skriftliga religionsurkunderna, hvarhelst sådana äro att tillgå, och kan anses på deras grund uppsprungen. Den andra saknar väl ej heller all national halt, men kommer tillika från främmande inflytelse, mest ifrån denEuropas moderna kultur, som, framgången ur den verldsliga vetenskapen, har gjort vår verldsdel i krigets och fredens konster så mycket mäktigare än alla andra, men som, sjelf temligen likgiltig mot all positiv religion, i ej ringa mån har befordrat indifferentismen i alla religioner.

Äfven den närvarande religiösa rörelsen i Europa har föga ändrat i detta förhållande, och snarare lagtl mera hinder för christendomens utbredandeQ Det tyckes, som om christendomen, nu i besittning af så många bildningens medel, likväl förlorat den expansiva kraft, som förr var den allena saliggörande kyrkan egen, lifvade hierarkien och ännu gjorde Portugisers och Spaniorers eröfringar i nya verldsdelar till kyrkans eröfringar. Visserligen har äfven protestantismen gjort epok genom missionsväsendet. Men detta har han mindre att tacka sina orthodoxa theologer för, än sina sekter, lifvade af gammal-pietistiska tendenser, ehuru desse samme orthodoxer stämplat dessa sekter till separatistiska. Det gäller i synnerhet om Brödraförsamlingen och om Methodisterna. Det är dissenterna -- icke de protestantiska statskyrkorna -- som de sista verldshistoriska bedrifter på detta fält tillhöra, genom spridningen af Jesu lära till så många ljerran öar och länder. -- Dissenterna tillhör den odödliga äran deraf, att Negerslafvarnes emancipation, sedan denv förnämligast genom deras outtrötteliga bemödanden gått igenom i det engelska parlamentet, slutligen med ordning och frid, utan utgjutelse af en enda blodsdroppa, kunde verkställas; emedan deras missionärer först gjort slafvarne till christna, innan de frigjordes. Det är först genom sekternas sannt christeliga ifver, som i våra dagar ändteligen också statskyrlcorna blifvit uppväckta ur sin långvariga djupa sömn. Nuv begynna dessa medvida större anspråk att röra sig på samma fält;

men thy värr synes denna verksamhetV alltför ofta mera riktas emot annorlunda tänkande christna, än på ernåendet af ett gemensamt christligt mål. Så blifver denna verksamhet förlamad genom ömsesidig misstro, inre tvedrägt och förargligt och bittert confessionsgräl. Och hade ej christendomen en egen inneboende kraft; af sådane hjelpmedel hade den väl föga att hoppas för sin utbredelse.

Men ägde ej christendomen en egen intensiv kraft, som, äfven då den utåt synes hvila, blott djupare samlar sig inåt; till denna religion hade då ej företrädesvis tidens religiösa fråga blifvit riktad. Ty endast på dess område är denna fråga möjlig; och den kan utom christendomen ej en gång begripas.

Och här må vi åter erinra om förr uttalade ord.

Religion, säger man, är Guds kännedom. Men ingen kännedom kan rent af gifvas, eller endast utifrån meddelas. Just de ådlaste gäfvor äro de, hvilka man omöjligt kan emottaga såsom blotta skänker, utan hvilka man tillika måste sjelfstäudigt tillegna sig. Sanningen framför allt är en gåfva af detta gudomliga slag. Hon Iran ej bortskänkes. Deraf följer, att det väsende, hvilket Gud meddelat det höga företrädet af sin kännedom, också af honom måste vara utrustadt med den sjelfständiga förmåga, som dertill'fordras, och att af denna förmågas utveckling Guds uppfattning likaledes beror. Men har nu denna förmåga af'Gud sjelf erhållit lagen för sin utveckling, så har äfven Gud sjelf gjort sin kännedom beroende af samma förmågas utveckling. Han har det gjort; emedan han endast vill dyrkas med insiktsfull frivillig under-gifvenhet. Det är hans ära, det är målet för hans skapelse.

Den äldsta religion var *fruktan*, i hvilken menniskan endast kunde begripa Gud såsom *makt*, och dyrkade honom i naturens krafter. Det är bedendomen. I denna religion går naturligen makt för rätt. Slafveriet har sitt ursprung i densamma; och öfverallt, hvarest detta ånyo uppträder, ser man ock en ny hedendom.

Vanligen ställer man uppenbarelsen emot densamma; ehuru, om denna tages i vidsträcktare mening, äfven hedendomen hörer dit. Uppenbarelse sammanfaller med begreppet om under. Under kallar man det, som genom intet föregående låter sig förklaras. Denna oförklarlighet kan blott vara skenbar: den har ofta nog varit det; och med utvidgad kännedom försvinna undren. -- Månne likväl alla? - Har icke äfven vetenskapen sina under, beundransvärdare, ju mer de betraktas, ju mer de undersökas? --

Det finnes sådana outplånliga under; och äfven na turvetenskapen har måst erkänna detta. -- Den moderna naturvetenskapens första allmänna förutsättning var, att i naturen ej finnes något språng, utan att det ena utvecklar sig ur det andra ioafbruten följd. Vetenskapen har funnit sig nödgad att inskränka detta sitt första antagande. Det gäller inom naturens särskilda områden, om man tager hvart för sig. Det gäller icke mellan dessa områden. Emellan hvart och ett sådant och det följande är ett språng, en ny begynnelse, som endast ur sig sjelf låter sig förklaras.

Så är det en omöjlighet, att härleda den organiska naturen utur den oorganíslra. Lifvets lagar kunna allttydligare läggas i dagen och i sitt sammanhang utforskas. Sjelft låter det sig omöjligen ur någon yttre orsak härledas. Det är och förblifver ett under, och, såsom allt sådant, som endast ur sig sjelf är förklarligt, en afbild af det Gudomliga. Derföre har hedningen på mångfalldigt sätt dyrkat Gud uti *lifvet*, emedan han betraktade det' såsom en Guds uppenbarelse uti naturen.

Men likaså omöjligt som det är att förklara lifvet utur det liflösa, äfvenså omöjligt är det att härleda det *moraliska sjelfmedvetandet* utur det *moraliskt medvetslösa*, eller att förklara förnuftet som en naturprodukt.

Det uppgående medvetandet af förnuftet, så vidt detta är öfver naturen, blir tillika medvetandet, att Gud är öf ver naturen, med sig sjelf den ende såsom skapare och lagstiftare. -- Det är Guds andra uppenbarelse -- uppenbarelsen af *lagen* -- ty förnuftet är förmåga af lag. I hedniska sinnen har denna uppenbarelse först fallit. Deraf den vidunderliga brytningen af detta nya ljus, vid dess första uppgång öfver en i dunster höljd horisont. Gud, den ende Guden, tillika ett enda folks Gud; hans lag en yttre lag, som ställer det moraliska och det ceremoniella i bredd: lydnaden blind, förhoppningarne jordiska.

Denna andra Gudsdyrkan är blotta *lydnadens* religion. Så hafva de gamle Hebreer honom dyrkat; äfven efter christendomen har denna religion i Mahomets lära utbildat sig till en religiös fatalism. Friheten är denna religionen obekant; derföre har hon bibehållit det husliga slafveriet med månggiftet.

En meddelad *sjelfständighet*, sade vi, vore vilkoret för Guds kännedom. Redan såsom meddelad är denna sjelfstäudighet icke förklarlig ur naturen, öfver hvilken denupphöjer menniskan. Meuniskan måste söka dennaförkla ring på en gång i sig sjelf och tillika *öfver* sig.

Men allt högre är för det lägre obegripligt, om det ej sig sjelf meddelar. Så har det gått ~med det absoluta undret, den egentliga uppenbarelsen, i hvilken Gud, som också är öfver förnuftet, har till menniskan sig nedlåtit. Att Gud så högt älskar det af honom skapade fria väsen det -- i hvars makt det alltså stod, att från honom affalla, och som har från honom affallit -- att Gud så högt älskar detta väsende, att han sändt sin egen son till den i det timliga försjunkna menniskan, för att genom det största af alla kärleksbevis röra menniskans hjerta att sig till honom omvända: det är Guds barmhertighet, som högre är än allt förnuft. Kärleken är öfver förnuftet. Man kan ej sluta sig till kärleken, ej på egen hand konstruera sig till honom. Kärleken måste *komma till mötes,* kärleken måste erfaras; endast kärleken löser gåtan, huru friheten hos menniskan kan för Gud bestå. Ty blott kärleken, som helt och hållet lefver i sitt föremål, gifver *allt,* för att emottaga *allt,* och vet derutinnan af ingen skillnad.

Fältet för denna erfarenhet har blifvit menniskan öppnadt i den tredje religionen, hvilken är kärlekens religion. Att Gud, den allsmäktige, icke blott har velat dyrkas uti sin makt; att han ej nöjer sig med en blind lydnad; att han i och för sig sjelf vill kärlek, lydnad och dyrkan ur ett villigt, insiktsfullt hjerta: det är en Guds ödmjukhetf inför hvilken all mensklig stolthet och all mensklig ödmjukhet förgå och endast kunna upplösa sig i tillbedjandeKärlekens nnrleliga natur är lika oegennyttíg, som den sinn liga kärleken högst egennyllig, emedan den endast drifves af.Den sanna menniskan och den sanne Guden hafva liktidigt blifvit uppenbarade. Det sena begreppet om menniskan har först med christendomen inträdti historien. Det har der inträdt med en menniska, som från Gud utgick, till Gud återvände, och slutligen led en slafs straff; på det intet menskligt måtte vara under honom, liksom öfver honom ingenting är, emedan han lärde, att menniskan är af gudomlig börd och hafver en evig förhoppning. -- För öfrigt visar sigi hvad han gjort, och i hvad han lidit, ännu mer en person och ett faktum, än en bild och en lära. Men kommenV är han ock, att i hvarje bröst åter födas. Det är återuppståndelsen af det gudomliga medvetandet i menniskan utur den dödsnatt, hvari det så länge hade varit begrafvet.

Ty det *moraliska idealet,* som under strålarne af kärlekens religion afslöjar sig i menniskans själ, är icke endast en *tankebild,* det är *en gudomlig närvarelse* och en gudomlig ndd, hvar de rätt sökas: det är närvarelsen på en gång af en *frälsare* och *domare.*

Rationalismen har i religionen i synnerhet låtit den moraliska synpunkten framträda. Men den har ej genom fört densamma, och, ehuru mycket den talar om frihet, harV den likväl ingalunda framträngt till hennes sanna begrepp. Ty rationalismen stannar vid motsatsen mellan förnuft och sinnlighet; liksom om något annat än anda kunde i sjelfva verket vara andan motsatt.

begärets egennytta. Också visar sig kärlekens andeliga natur i renare gestalter, än i könskärleken. Så i föräldrakärleken, den barnsliga kärleken, syskonkärleken, vänskapen, troheten, lbsterlnndskärleken, med ett ord: i all den kärlek, som, utan sjelfbegår, endast lefver i sitt föremåls lycka.Huru sig härmed förhåller, visar oss redan en enkel analys af de första moraliska begreppen. Betraktom menniskan i det ögonblick, då medvetandet om godt och om ondt, nemligen i moralisk mening, i henne uppgår. -- l sin första betydelse sammanfaller'det goda med det *sinnligt angenäma*, liksom det onda med dess motsats *det oangenäma.* Men det visar sig, att för reflektion dessa intryck alltför lätt vexla, ochl förändra sin natur. Man finner, huru lätt det angenäma öfvergår till det oangenäma, och det oangenäma tvärtom förvandlar sig i sin motsats. Häraf en fordran för reflektionen, att underkasta begge en regel, ett ändamål. Det goda -- icke i sin sinnliga omedelbarhet, hvari det är oupphörligt vexlande och föränderligt, utan fattadt i förhållande till ett ändamål -- blir sjelf ett relativt godt, nemligen såsom medel till ett ändamål. Så uppstår begreppet om det relativa eller det rationella goda, hvilket är det samma som

det nyttiga., Menniskan använder utan betänkande allt såsom medel för sin lycka, tills för henne medvetandet uppgår om ett väsende, hvilket, emedan det är sitt eget ändamål, ej låter använda sig såsom blott medel. Det är uppgången af menniskans sjelfmedvetande såsom ett förnuftigt väsende, och det uppgår hos henne fullkomligt samtidigt med medvetandet om hennes *like*, som hon ej får bruka endast såsom medel. Detta är morgonrodnaden af det moraliska medvetandet, som har allt medvetandes dubbelnatur. Det är nemligen ett *ömsesidigt* medvetande, för begge, för alla det *samma*. Det är *samvetet.*

Det är en intelligensens lag, att den blott kan finna sig i en annan. Hvarje intelligens, för sig betraktad, innefattar väl *möjligheten* ej blott af sin egen existens, utan af alla in-telligensers. Vore det ej fallet, så kunde de aldrig *för huurandra* existera. Men af denna möjlighet blir ej verklighet, ja den kommer ej ens såsom möjlighet till medvetande annorlunda, än genom en annan intelligens. Denna lag bestämmer sig nu genom det ofvan sagda närmare.

Det är den *moraliska* lagen, som är ett villkor för allt sjelfmedvetande, så att detta omöjligen kan utveckla sig, utan att denna lag framträder för tanken. Med den moraliska lagen inträda menniskorna i ett förhållande af fullkomlig *ömsesidighet:* »gör icke hvad du icke mot dig vill halva gjordt -- gör allt det som du vill halva emot dig sjelf bevisadt.» -- Det goda erhåller härigenom sin tredje, en högre betydelse. Det goda blir det *rätta*, det onda det *orätta.* Och här träder menniskoanden re dan in i sin egen verld och i ethern af rent andeliga förhållanden. -- Betraktelsen af det moraliska omdömet -- eller *samvetet* -- skall tydligare visa oss detta.

Jag finner mig först utan medvetenhet af min andeliga natur (hvarfóre barnet ej heller säger *jag*). Jag finner mig derefter såsom ett dubbelväsende af sinnlighet och ande; men af samma orsak känner jag också mitt andeliga väsende bestämdt genom villkor, hvilka, såsom börd, anlag, uppfostran, lefnadsöden, icke af mig bero; och jag skulle således ej vara ansvarig för deras inflytelse. Men redan den första strälen af det moraliska medvetandet medfórer full m'sshet, att jag kan allt, hvad jag moraliskt *bör*, och att all underlåtenhet i uppfyllandet af min pligt kommer att tillskrifvas mig; hvilket aldrig kunde vara fallet, om någon yttre nödvändighet för mig vore oundvikligen bestämmande. Ja äfven den fysiska förmågans absoluta gräns gäller här icke såsom ursäkt, då samvetettydligt nogI säger mig, att ock mitt lif för pligtens skull bör och kan offras. -- Ett faktiskt bevis, att samvetets fordran vänder sig till ett högre sjelf, hvilket ingen fysisk nödvändighet kan fängsla.

Derförutan vore ock all moralisk lag omöjlig.

Men den är i allmänhet såsom *blott* lag otänkbar, om frågorna: *för hvilken?* -- och *af hvilken?* -- lemnas obesvarade.

Ingen lag låter tänka sig, som ej vore uttryck af en *nödvändighet.* Men då den moraliska lagen tillika är en lag för friheten, som blott bjuder hvad som bör göras, och till detta kör lägger-förutsättningen af ett *kan;* så leder allt detta blott till en nödvändig möjlighet. För sig sjelf taget, ett sig sjelf upphäfvande begrepp. Ty för att vara *nödvändig*, måste den moraliska lagen kunna uppfyllas; för att endast vara *möjlig*, måste den aldrig komma till uppfyllelse, så att af möjligheten blifver verkhghet.

Det vanliga föreställningssättet, att den moraliska lagen blott i ett oändligt närmande till målet skulle kunna uppfyllas, innehåller endast ett undvikande af den egentliga svårigheten. Ty hvad vore närmandet till det *omöjliga* annat, än sjelf en omöjlighet. Moraliska lagen förut sätter således det moraliska idealet, icke endast såsom *möjligt*, utan såsom *verkligt* och såsom *personligt;* hvarigenom förhållandet till den moraliska lagen tillika blir fór hållande till en *lagstiftare.*

Nödvändigheten, att moraliska lagen aldrig skulle kunna fullkomligt uppfyllas, söker man väl förklara just utur de gränser, med hvilka *sinnligheten* inskränkt menniskans andeliga fórmögenheter. Dessa gränser skulle följ-aktligen, enligt theorien af det oändliga närmandet, väl kunna utvidgas, men aldrig öfvervinnas. Men den oändliga processen visar sig äfven här såsom ett fullkomligt misslyckadt bemedlíngsförsök.

Ty moraliska lagen vänder sig icke till *sinnligheten* såsom *sådan.* Det sinnliga är hvarken ondt eller godt, ehuruväl det blifver det ena eller det andra, allt efter såsom det af viljan brukas. Det är till viljan, såsom *förmågan af godt och ondt*, som den moraliska lagen riktar sig; hvaraf åter följer, att det onda ingalunda kommer från sinnligketen, utan ifrån friheten, och att det onda således sjelf har en andelig princip. Huru mycket mer det *goda?*

Det är blott en trogen analys af personlighetsbegreppet, som fört oss till detta resultat: att menniskans förhållande till den moraliska lagen i sjelfva verket vore otänkbart, utan att tillika innebära ett förhållande till det moraliska idealet, och till detta icke såsom en möjlig tankebild, utan såsom till ett realt idealt väsende, som sjelf blott kan vara en person och en ren och helig vilja. Ser man på det rationalistiska tänkesättets egentliga kärna, så innehålles denna i den satsen, att *Christus blott var en menniska* -- visserligen en vis, ädel, förträfflig menniska, som genom lära och föredöme har på menskligheten verkat och ännu verkar förädlande. Allt hvad en *menniska* kan vara för den andra -- och huru oändligt mycket är ej detta! -- vill man i honom tacksamt vörda, men ingen *gudomlig* Frälsare; utan hvars hjelp den *andeligt onda* principen förblefve ohesegrad. Detta sammanhänger med det rationalistiska gudomsbegreppet, sådant detta redan härstammar ur den moderna vetenskapens första mekaniskt-mathematiska epok. Ty denna satte Gud utom verldensåsom den första orsaken till all rörelse, hvarigenom i den oändliga kedjan af underordnade orsaker och verkningar för ingen gudomlig inflytelse vidare blef någon plats. Det är den abstrakta deismen äfven i denna epoks filosofi, hvarutinnan ännu i dag så många gerna vilja se vetenskapens högsta resultat. I den följande dynamiskt-fysiologiska epoken visar sig visserligen, huruledes detta helt och hållet ytliga gudomsbegrepp slog om till sin motsats, nemligen till en *pantheism*, som gjorde Gud till en allt utur sig sjelf alstrande, allt genomträngande verldskraft, men med läran om Gudsimmanens i verlden sammanmängde Gud och verld. Rationalismens indifferentism har denna lära utbildat vida skarpare, än den 4föregående, Spinozas skrif ter skola alltid förblifva handboken för all rationalistisk theologi och skriftutläggning; ehuruväl de moderata ra tionalisterne aldrig kunnat beqväma sig till alla Spinozas konseqvenser. Tvertom, de hafva alltid förblifvit pantheismens motståndare. -- I sig sjelf var likväl denna ett stort framsteg. Ty pantheismen kan icke ur filosofien *uteslutas;* ehuruväl han bör och kan af en bättre filosofi besegras.

Vid rationalismens i våra dagar så vidt sträckta utbredelse kunde man väl vänta, att verlden ginge en *unitarisk christendom* till mötes; men sannolikt skulle denna Vendast blifva ett moment af vår tids religiösa process. Troligen skulle, liksom herraväldet hos den nuvarande me delklassen -- hvars öfvervägande förståndighet så lätt he fryndar sig med rationalismen -- blifver en politisk, så äfven den unitariska christendomen blott komma att fram ställa Åen religiös öfvergångsformation. Ty det sanna *menskliga* personlighetsbegreppet leder nödvändigt till det sanna*Gudomsbegreppet.* Begreppet om Gudamenniskan förmedlar. båda.

Det är i denna förmedling, som det goda ock framstår i sin högsta bemärkelse. Det är då den fria fröjdfulla öfverensstämmelsen med den gudomliga viljan, hvarvid denna ingalunda kan tänkas såsom overksam, utan, i samma mån som menniskans sträfvande är allvarligt, oegennyttigt, sjelfuppolfrande, äfven kommer menniskan kärleksfullt till mötes, eller faderligt tillropar henne, om hon vill lyssna till »enslingen i hjertatii, såsom ett indiskt ordspråk kallar samvetet. Det är i den oegennyttiga kärleken emellan menniskor, som detta högsta förhållande har sin enda afbild. Det är Guds kärlek -- det är kärleken till Gud, hvilken ock innefattar den rätta kärleken till nästan. Men, i samma mån som det goda sålunda fullständigt bestämmer sig, bestämmas ock dess motsats: det onda. Så att, om det förstnämnda är menniskans första innerligaste enighet med sig sjelf och Gud, det andra är menniskans djupaste tvedrägt och hat till Gud och likar: -- äfven sjelfkärleken måste vända sig hatfullt emot sitt eget jag. Ty om det goda framställer personlighetsprincipen i dess högsta positiva mening, så visar sig i det onda samma princip i sin djupaste negativa bemärkelse. Det är en förnekelse af den ömsesidighet, som är alla intelligensers lifsluft; ty utan ett du kan ej heller ett jag existera, hvarföre äfven *det onda* -- eller snarare *den ande* -- är ett *jag* som icke erkänner något *du,* och derföre endast kan erfara sig sjelf såsom sjelfförstörelse. Det är denna sjellförstörande *tendens*, som också blifver det enda intet, hvartill anden kan sig bringa, ett intet, som ej

blott är en privation af existensen, utan en i negativ riktning satt, emot sig sjelfv fi-endtlig verksamhet, hvilken dock icke kan förinta sig sjelf. Ty intet sjelf kan förgås, emedan det sluter existensens källa (Tiden) uti sig sjelf. Derföre kan ock menskoanden fördraga begreppet om *döden*, hvilken djuret är underka stadt, utan att känna honom. Ty redan i sjelfva detta begrepp vore anden utöfver all död.

Frågan om det ondas uppkomst är väl filosofiens svå raste fråga. l sig sjelf är den dock ej svårare, än frågan om det godas uppkomst, då detta snarare borde anses så som hafvande varit från början. Också kan man ej tänka sig det onda annorlunda, än såsom lefvande på missbruket af det godas krafter. Frågan blir derföre, huru har det onda uppstått ur det goda? -- hvarmed i afseende på sjelfva det goda förenar sig den andra frågan: huru har det *förgängliga* kunnat uppstå ur det *oförgängliga?*

Om vi funne oss nödgade till den bekännelse, att vår filosofi ej kan besvara denna fråga; så låter likväl frågan icke afvisa sig. På ett eller annat sätt måste ock svaret derpå ligga inom förnuftet; emedan frågan är förnuftets egen.

Vi hafva redan haft att göra med en fordran, hvars uppfyllelse syntes på en gång möjlig och omöjlig. Dét var i betraktelse af den moraliska lagen. Vi funno, att denna lag, till och med som fordran,'vore otänkbar utan förutsättningen af det moraliska idealets verklighet och verksamhet. Det torde med förnuftets högsta theoretiska fordran ej förhålla sig annorlunda. Svaret beror här ej mindre på den Vgudomliga vishetens erkända verklighet och verksamhet, än svaret på förnuftets högsta praktiska fråga beror på den gudomliga kärleken. Insigten idenna vishet, erfarenheten af denna kärlek utgöra den högsta sanna kun-skap. Tillsammans beteckna begge kunskapsförmågans på en gång theoretiska och praktiska natur; hvarföre framstegen pä den ena sidan betingas af framstegen på den andra, så att filosofiens uppgift är icke mindre ett *problem* än ett *theorem*. Ty i sanning lärer man blott *känna* det goda i bemödandet att utöfva det, liksom det onda i bemödandet att *öfvervinna* det. Kunskapen om bådas natur, om deras härkomst och deras förhållande till hvarandra, är en kunskap, hvilken man alldeles icke kan för värfva utan att *lefva*. Och just derföre kunna de högsta frågorna icke endast theoretiskt besvaras.

Hvad jag härom ville yttra, kan derföre mindre blifva Vbevis än antydning; så mycket mer, som bevis blott äro möjliga, der det ena låter härleda sig ur det andra. Men med *friheten* ha vi kommit till en princip, som *sjelf* är sitt eget andra och blott ur sig Vsjelf förklarlig; hvarföre man ock aldrig *kommer* till personlighetsprincipen, om man ej med den *begynner*.

Vi säga derföre, att Gud sjelf är den högsta*personlighet*Den *opersonliga* Guden var ej blott *öfver*, utan *emot förnuftet.* Ty pantheismens försökta förnuftssystem sjunker tillbaka i det obestämda varandet, som är *icke-varande.* Derföre utbryter ock pantheismen såsom en all individualitet förtärande eld, så snart vetenskapen behagar sig i en *falsk* sjelfständighet; och detta är äfven betydelsen af den i vår tid åter uppvaknade pantheismen, hvilken i religion, såsom i filosofi, är den verkliga skärselden. Väl är den gudomliga kärleken högre än allt förnuft; men denna kärlek fordrar ej blott ett *sjelf*, utan ett *sjelf-andra*, för att sig uppenbara, och denna uppenbarelse, som förnuftet ej kan sig sjelf gifva, men väl sig tillegna, då ' den ofvanifrån meddelas, är, om också öfver, dock icke emot förnuftet, emedan denna uppenbarelse är förnuftets egen hälsa och den praktiska fyllnaden af all förnuftskunskap., men äfven derföre, såsom sådan, ej kantänkas utan en personlig skillnad inom sin egen enhet; i följd hvaraf Han af evighet har frambragt sin sjelfstäudiga motbild, hvilken är Gud uti Gud, det gudomliga ordet, i och genom hvilket allt är skapadt vordet: -- att detta är den uti idealisk mening himmelska skapelsen, i hvilken alla intelligenser, införlifvade såsom gudomliga idéer uti Ordet, som vi kalla Guds Son, der bilda ett organiskt heltDetta kan ock fattas såsom en själarnes præexistens uti Christo, såsom denna af den store kyrkofadren Origenes lärdes. Vi hafva redan förut funnit, att *hvarenda* intelligens uti sig innehåller möjligheten af alla intelligenser. l timligheten blifva de nedsänkta, för att till den *ideala* sjelfständigheten äfven förvårfvs den reala, som endast genom strid vinnes. Derföre sätter Paulus den i detta prof beståndande gudomligt rättfärdigade *menniskan* äfven *öfver englarne*, eller de icke fallne andarne.: -- att, då dessa, genom missbruk af den dem

förlänade sjelfständigheten, från Gud afföllo, -- hvilket för öfrigt ej kunde med sig föra någon förändring mellan personerna inom gudomen -- den jordiska naturen med den blott yttre tiden och det yttre rummet tagit sitt ursprung, genom detta deyhim melska andarnes affall, hvilket liksom försatte den skapande förmågan utom sig sjelf: -- att menniskan, som hade kunnat blifva den fallna verldens räddare och dertill var skapad, icke motsvarat sin höga bestämmelse, hvilken derföre af Gudamenniskan har måst uppfyllas: -- att möjligheten af fallet låg hos menniskan sjelf, men att fallets verklighet blott kan bevisas genom hvars och ens egen erfarenhet.

Detta sker, då menniskan kommer till medvetandet af det onda uti sig sjelf. Dermed uppgår ock för henne medvetandet af det goda, och den sedliga kampen fördetta begynner. Allt ifrån detta ögonblick, ju trognare menniskan kämpar, och ju innerligare hon lefver i det godas kärlek, *förklarar* sig också för henne den förgängliga skapelsen. Ty genom hoppet om förlossning har denna skapelse blifvit ett medel af *gudomlig barmhertighet*, hvarigenom tid och rum blifvit menniskan förunnade, för att med gudomlig hjelp renas ifrån det *onda*, som i det förgängliga *medlefver*Friheten är en gudomligt skapande kraft, hvilken de fallne andar med sig rifvit ner i djupet. Men genom den gudomliga *lag*, som innebor i friheten, hafva ock naturens i början upproriska krafter först bundit och ordnat sig. Ty andan -- som icke blott är *mensklig:* menniskan är en senskapad varelse -- har genomgått alla phaserna af den jordiska existensen; men har ock öfverallt äfven ofrivilligt efter sig lemnat krafternas gudomliga band. Så i den oorganiska naturen -- så i den organiska -- så slutligen i den andliga, der han är hemma. Ty ock den moraliska verlden känner sig alltmer genom sina egna lagar bunden. Och här må följande ställe ur en tidigare skrift finna rum: »Stridsämnena öka sig nödvändigt i samhället med upplysningens framsteg. Lägger man till, ett med denna stigande upplysning, som öfverallt är intelligensens växande andel i arbetet, menniskorna, i afseende på tillfredsställandet af sina behof, *blifva allt mer beroende af hvarandra*, och att detta stigande ömsesidiga beroende är *civilisationens* oundvikligasle resultat; så har man en *nödvändighet* för ögonen af en i sanning *förskräckande* karakter. Och likväl är denna nödvändighet ingen annan, än intelligensens egen inneburna *lag!* -- Och likväl är detta menniskornas nödvändigt stigande beroende af hvarandra ett förhållande, som *rättvisan* allt mer kan ordna, som *billigheten* allt mer kan förmildra, som *kärleken* kan göra till ömsesidig vinning! *Kan* -- säger jag -- nemligen *allt efter som menniskan ställer sig till denna lag.* Ty hon *kan*, i följd af sitt fria val, förneka och håna den; hon kan förvandla dess verkningar till lyckliga eller olyckliga. Men rubba dess giltighet förmår hon ej i ringaste måtto. Fram går denna lag, som förer menniskorna allt närmare till hvarandra, fram går den oupphörligt, i tvedrägt, om ej i endrägt, i hat, om ej i kärlek, i ondo, om ej i godo; -- källa till elände eller sällhet, civilisationens välsignelse eller förbannelse, -- allt efter som hvar och en till densamma förhåller sig. -- Men genomträngde i ett och samma ögonblick en rätt liflig känsla af denna sublima, allt menskligt förbindande, nödvändighet i hela sitt djup det menskliga väsendet, -- menniskorna vände sig om och igenkände hvarandra för bröder.» Se den första af mina Föreläsningar, s. 24. .Ty den förgängliga skapelsens ändamål är, att det oförgängliga derur skall framgå. Och i samma mån som denna högsta praktiska fråga förklarar sig, skall ock förnuftets theoretiska gåta, frågan om det förgängligas upprinnelse och om dess förhållande till det oförgängliga, -- ett försvinnande förhållande, då tiden löper tillbaka i sig sjelf och blott är *uti* evighetenNemligen såsom rent andelig, innerlig och blott af andan sjelf besjälad tid. Ty tiden är en andans form, eller snarare andan sjelf. Om de åtskilliga arterna af tid vore mycket att säga. De äro så skiljaktiga, att de till en del äro inkommensurabla. Redan om man vill mäta *verldstiden*, eller den astronomiska tiden, efter den *jordiska* uti år, uppstå snart så omätliga tal, att de vidt öfverstiga var fattningsgåfva; men innehållet af den *andeliga, inre* tiden låter sig alldeles icke efter den yttre tiden mätas. -- komma till sin lösning.

INNNEHÅLL.

5.

Tidens politiska fråga

»

7.

Tidens kyrkliga fråga

»

24.

Tidens religiösa fråga

»

50.

*